

Лекція №1

Тема: Предмет, завдання, історія розвитку і становлення педагогіки.

Питання

1. Педагогіка - наука про виховання.
2. Методи і методика науково-педагогічних досліджень.
3. Історія розвитку і становлення педагогіки.

Список літератури

1. Бабанський Ю.К. Педагогіка. - М., 1988.
2. Подласый І.П. Педагогіка. М. 2001.
3. Харламов І.Ф. Педагогіка. М. 1990.
4. Скалова Я. Методологія й методи педагогічних досліджень. - Прага. 1978.

Додаткова література

1. Бабанський Ю.К. Проблеми підвищення ефективності педагогічних досліджень. - М., 1982.
2. Волкова Н.П. Педагогіка - Кшв.,. 2003.
3. Введення в наукове дослідження з педагогіки. М., 1998.
4. Журавльов І.К. Педагогіка в системі наук про людину. - М., 1990.

1. Педагогіка - наука про виховання.

Свою назву педагогіка отримала від грецьких слів "пайдос" - дитя і "аго" - вести. У дослівному перекладі "пайдагогос" означає "детоводитель". Педагогами в Древній Греції називали раба, який у буквальному сенсі слова брав за руку дитини свого господаря і супроводжував його в школу. Вчителював у цій школі нерідко інший раб, тільки вчений.

Поступово слово "педагогіка" стало вживатися в більш загальному сенсі, для позначення мистецтва "вести дитину за життя", тобто виховувати його, і навчати, направляти духовне і тілесне розвиток. Часто поряд з іменами людей, що стали згодом знаменитими, називають імена і виховали їх педагогів. Згодом накопичення знань призвело до виникнення особливої науки про виховання дітей. Теорія очистилася від конкретних фактів, зробила необхідні узагальнення, вичленувала найбільш істотні відносини. Так педагогіка стала наукою, яка вивчає процеси виховання, навчання і розвитку особистості.

У всі часи педагоги шукали кращих шляхів допомоги людям у використанні даних їм природою можливостей, формування нових якостей. Тисячоліттями по крихтах накопичувалися необхідні знання, одна за одною створювалися, перевірялися і відкидалися педагогічні системи, поки не залишилися самі життєздатні, найкорисніші. Розвивається і наука про виховання, головним завданням якої стає накопичення, систематизація наукових знань про виховання людини.

Перша згадка про школи зустрічається в давньоєгипетських джерелах за дві з половиною тисячі років до нашої ери. То була палацова школа, де жерці навчали дітей царських сановників начаткам арифметики і геометрії. У багатьох випадках дітей навчали батьки, інші члени родини або люди похилого віку.

Кожна наука має свій предмет об'єкт дослідження.

Незважаючи на те, що педагогіка займається "вічними" проблемами, її предмет конкретний: це освітню діяльність, здійснювана в навчально-виховних закладах. Педагогіка розглядається як прикладна наука, яка спрямовує свої зусилля на оперативне вирішення виникаючих в суспільстві проблем виховання, утворення, навчання.

Об'єктом дослідження педагогіки є особистість.

Джерела розвитку педагогіки: багатовікової практичний досвід виховання, закріплений в способі життя, традиції, звичаї людей, народної педагогіки; філософські, суспільствознавчі, педагогічні та психологічні праці; поточна світова і вітчизняна практика виховання; дані спеціально організованих педагогічних досліджень; досвід педагогів-новаторів, що пропонують оригінальні ідеї та системи виховання в сучасних швидко мінливих умовах. Завдання педагогіки:

1. Виховання, навчання підростаючого покоління.
2. Пізнання законів виховання, озброєння педагогів-практиків знаннями теорії навчально-виховного процесу.
3. Вивчення виховання як фактора духовного розвитку людей.
4. Вивчення проблем освіти і навчання людей в сучасному світі.
5. Розробка нових форм організації педагогічного процесу.
6. Підготовка підручників.

Основні категорії педагогіки.

Основні педагогічні поняття, що виражають наукові узагальнення, прийнято називати також педагогічними категоріями. До основних педагогічних категорій належать виховання, навчання, освіта.

Педагогіка широко оперує також загальнонауковими категоріями, такими, як розвиток і формування.

Педагогіка, як і будь-яка наука розвивається в тісному взаємозв'язку з іншими науками. Філософські науки (діалектичний і історичний матеріалізм, науковець, соціологія, етика, естетика тощо) допомагають педагогіці визначити сенс мети виховання, правильно враховувати дію загальних закономірностей людського буття і мислення, забезпечують оперативною інформацією про що відбуваються в науці і суспільстві зміни, тим самим допомагаючи коригувати спрямованість виховання. Анатомія та фізіологія складають базу для розуміння біологічної сутності людини - розвитку вищої нервової діяльності і типологічних особливостей нервової системи, першої і другої сигнальних систем, розвитку та функціонування органів почуттів, опорно-рухового апарату, серцево-судинної і дихальної систем.

Особливе значення для педагогіки має її зв'язок з психологією, що вивчає закономірності розвитку психіки людини. Психологію головним чином цікавить саме розвиток психіки, а педагогіку - ефективність тих виховних впливів, які призводять до намічених змін у внутрішньому світі і поведінку людини. Кожен розділ педагогіки знаходить опору у відповідному розділі психології: у дидактиці, наприклад, спирається на теорію пізнавальних процесів і розумового розвитку; теорія виховання базується на психології особистості і т. д. Інтеграція наук призвела до виникнення прикордонних галузей - педагогічної психології та психопедагогіки.

Очевидні зв'язку педагогіки з історією та літературою, географією і антропологією, медициною і екологією, економікою і археологією. Людина, сфера його існування, його життя, умови розвитку цікавлять педагогів професійно, допомагаючи досягнути свій предмет у всіх його зв'язки.

У наук, мають зовсім різні і, здавалося б, дуже далекі області дослідження, знаходиться чимало точок дотику, з яких часто виникають нові перспективні напрямки. Такі, наприклад, галузі, що виникли на стику педагогіки з точними і технічними науками, - кібернетична, математична.

2. Методи і методика науково-педагогічних досліджень.

Шляхи, способи пізнання об'єктивної реальності прийнято називати методами дослідження. За допомогою методів кожна наука добуває інформацію про предмет, аналізує і обробляє отримані дані, включається в систему відомих знань. Тому так сильна залежність темпів рівня розвитку науки від застосовуваних у ній методів дослідження.

Традиційними називаються методи, що дісталися сучасної педагогіки у спадок від дослідників, які стояли біля витоків педагогічної науки. Це методи, якими користувалися Платон, Квінтіліан, Коменський застосовуються в науці і понині.

В даний час педагогічні дослідження здійснюються за допомогою цілої системи різноманітних методів. До них відносяться: педагогічне спостереження, дослідницька бесіда, вивчення шкільної документації та продуктів діяльності учнів, педагогічний експеримент, вивчення та узагальнення передового педагогічного досвіду, соціологічні методи дослідження (анкетування, рейтинг, метод компетентних оцінок), методи математичної статистики, теоретичний аналіз педагогічних ідей та ін. Спробуємо розглянути сутність цих методів.

Педагогічне спостереження. Цей метод застосовується практично в процесі будь-якого педагогічного дослідження, що цілком природно. Вивчення педагогічних явищ вимагає від дослідника їх безпосереднього спостереження, накопичення і фіксації фактичного матеріалу, що відноситься до педагогічної роботи. Приміром, вчений присутній на уроці і зауважує, що, коли вчитель викладає матеріал цікаво, діти сидять тихо і уважно слухають. Але навіть при цьому самі учні ведуть себе активно прагнуть відповідати на запитання вчителя, доповнюють відповіді своїх товаришів, самі ставлять питання, щоб глибоко вникнути в зміст уроку, і т.д. Інші ж відрізняються пасивністю, неухважністю. Коли вчитель задає їм питання, вони зазнають труднощів і не в змозі відповідати на них. Спостереження цих явищ дозволяє досліднику робити висновки про

те, що засвоєння матеріалу багато в чому залежить від того, яке увагу проявляють учні на уроці, як вони ставляться до пояснення вчителя. Все це створює основу для тих або інших теоретичних суджень, які, проте, вимагають докази і перевірки за допомогою інших методів.

Дослідницька бесіда. За допомогою цього методу вчений з'ясовує думку і ставлення як вихователів, так і виховуваних до тим або іншим педагогічним фактами і явищ і тим самим намагається скласти більш повне уявлення про сутність та причини цих явищ. Якщо, наприклад, взяти наведені вище факти про різному поведінці учнів на уроці, то власне судження про причини цих явищ дослідникові доцільно зіставити з думкою вчителя і з'ясувати, чому в одних і тих же умовах школярі по-різному поведуться на уроці. Стане зрозумілим, що увагу учнів при сприйнятті нового матеріалу залежить не тільки від якості та емоційності його викладу вчителем, але, очевидно, і від їхнього внутрішнього відношення до його вивчення, яке в свою чергу може бути пов'язано в даний момент з якими-то негативними переживаннями або з нездатністю деяких учнів осмислювати те, що пояснює вчитель... Все це дозволяє глибше розібратися в що вивчаються питаннях і підійти до тих чи інших теоретичним висновків, встановити наукову істину.

Вивчення шкільної документації та продуктів діяльності учнів. При дослідженні багатьох педагогічних явищ велике значення має вивчення шкільної документації та продуктів діяльності учнів. Так, вивчаючи стимулюючу роль оцінки знань учнів на їх успішність, не можна обійтися без аналізу класних журналів, відомостей успішності за минулі роки навчання. Знайомство з читацькими формулярами учнів у шкільній бібліотеці дає уявлення про те, як вони читають, які у них інтереси у виборі літератури і т.д. Перегляд зошитів для домашніх робіт дозволяє досліднику вивчити якість і утримання домашніх завдань, ставлення учнів до їх виконання. Цілком зрозуміло, що все це враховується при розробці тих чи інших питань шкільного навчання і виховання. Педагогічний експеримент.

Суть експерименту (від лат. ехрептепшт - проба, досвід) як методу дослідження полягає в спеціальній організації педагогічної діяльності вчителів і учнів з метою перевірки та обґрунтування заздалегідь розроблених теоретичних припущень або гіпотез. Коли гіпотеза або припущення знаходить своє підтвердження на практиці, дослідник робить відповідні теоретичні узагальнення та висновки.

Залежно від цільових установок розрізняють наступні види експериментів: який констатує, творчо-перетворюючий і контрольний.

Вивчення та узагальнення передового педагогічного досвіду. Цей метод заснований на вивченні і теоретичного осмислення практики роботи кращих шкіл і вчителів, успішно здійснюють навчання і виховання. Мова йде про те, що емпірично (від грец. етрто - досвід), тобто досвідченим шляхом, вчителі нерідко підходять до важливим методичним поліпшень, які часто не були відомі в педагогіці і носять інноваційний характер. Якщо ці нововведення не будуть узагальнені і під них не буде підведено теоретична основа, вони так і залишаться надбанням одинаків. Про це писав ще К.Д. Ушинський. Він відзначав, що для педагогічної науки практичний досвід має значення лише тоді, коли з нього виводиться теоретична думка або узагальнене методичне положення. "Передається думка, виведена з досвіду, - підкреслював Костянтин Дмитрович, - але не самий досвід".

Широку популярність придбала інноваційна діяльність таких передових вчителів і керівників шкіл, як В.Ф. Шаталов, Н.П. Гузик, Е.Н. Ільїн, М.М. Палтышев, В.А. Гербутов, і інших, які виявили педагогічна майстерність вдосконалення навчання і виховання і що стимулювали розвиток педагогічної теорії.

3. Історія розвитку і становлення педагогіки.

Практика виховання своїм корінням сягає глибинні шари людської цивілізації. Воно з'явилося разом з першими людьми. Дітей виховували без всякої педагогіки, навіть не підозрюючи про її існування. Наука про виховання сформувалася значно пізніше, коли

вже існували такі, наприклад, науки, як геометрія, астрономія, багато інших. Вона за всіма ознаками належить до числа молодих, що розвиваються галузей знання. Первинні узагальнення, емпіричні дані, висновки з життєвого досвіду не можуть вважатися теорією, вони лише джерела, передумови останньої.

Відомо, що першопричиною виникнення всіх наукових галузей - потреби життя. Настав час, коли освіта стала грати вельми помітну роль в житті людей. Виявилось, що суспільство прогресує швидше або повільніше залежно від того, як в ньому поставлено виховання підростаючого покоління. З'явилася потреба в узагальненні досвіду виховання, у створенні спеціальних навчально-виховних закладів для підготовки молоді до життя.

Вже в найбільш розвинених державах стародавнього світу - Китаї, Індії, Єгипті, Греції - були зроблені серйозні спроби узагальнення досвіду виховання, виділення теоретичних засад. Всі знання про природу, людину, суспільстві акумулювалися тоді у філософії; у ній були зроблені перші педагогічні узагальнення.

Колискою європейських систем виховання стала давньогрецька філософія. Найвидатніший її представник Демокрит (460-370 рр. до н.е.) створив узагальнюючі праці в усіх галузях сучасного йому знання, не залишивши без уваги і виховання. Його крилаті афоризми, що пережили століття, повні глибокого змісту: "Природа і виховання подібні. А саме, виховання перебудовує людини і, перетворюючи, створює природу"; "Хорошими людьми стають більше від вправи, ніж від природи";

"Вчення виробляє прекрасні речі тільки на основі праці". , / Розвиток античної педагогіки.

Перші школи було відкрито в 3-2 с. до н.е. в Індії, Китаї та Єгипті. Їх поява послужило початком виникнення різних систем листа. Європейська система освіти та науково-педагогічної думки є спадковістю античної науки і освіти.

У Древній Греції існували дві протилежні системи виховання - афінська і спартанська.

Спартанців виховували в жорстоких умовах, намагалися виростити з хлопчиків суворох, безжалісних воїнів, а дівчаток - войовниць-амазонок, які майже не поступаються чоловікам. Відбір за фізичними даними здійснювався майже відразу після народження дитини, а слабких і хворих дітей скидали зі скелі. У семи літньому віці хлопчиків забирали з родини й віддавали в школу - де покарання застосовувалося за кожне зайве слово. Їх виховували стриманими, відповідати на питання повинні були коротко і чітко, повинен був виносити фізичні знущання, голод, холод і спеку.

Афінська система виховання мала індивідуальний характер, прагнула до розумового, морального, естетичного та фізичного розвитку. Це було альтернативне освіту. З семи років хлопчиків навчали у приватних школах, Їх навчали читання, письма, рахунку, співу, музиці, ораторської майстерності, політиці, філософії, поезии Широко застосовувалося фізичне покарання, Навчання здійснювалося тільки в школі, домашніх завдань не ставили.

Діти аристократів виховувалися в гімназіях, де навчалися філософії, політиці, літературі, займалися гімнастикою. З 18 років готувалися до військової служби.

Дівчата отримували домашнє навчання, сімейне виховання. А підвищений навчання можна було отримати в школах відомих філософів і ораторів за високу плату.

У всі часи існувала народна педагогіка, яка зіграла вирішальну роль у духовному та фізичному розвитку людей. Народ створив оригінальні і дивно життєздатні системи морального, трудового виховання. У Стародавній Греції, наприклад, повнолітнім вважався тільки той, хто посадив і виростив хоча б одне маслинове дерево. Завдяки цій народної традиції країна була покрита рясно плодоносними маслиновими гаями. Педагогіка в епоху середньовіччя.

В період середньовіччя церква монополізувала духовне життя суспільства, направляючи релігійне виховання в русло. Затиснуте в лещатах теології і схоластики освіта багато в чому втратило прогресивну спрямованість античних часів. Зі століття в століття відточувалися і закріплювалися непорушні принципи догматичного навчання,

який проіснував в Європі майже дванадцять століть. І хоча серед діячів церкви були утворені для свого часу філософи, наприклад Тертуліан (160-222), Августин (354-430), Аквінат (1225- 1274), створили великі педагогічні трактати, педагогічна теорія далеко вперед не пішла.

В епоху середньовіччя склалося кілька типів виховних систем:

1. церковне виховання;
2. лицарське виховання;
3. бюргерське виховання;
4. самостійне виховання дітей селян.

Школа й педагогічна думка епохи Відродження й Нового часу.

Епоха Відродження дала цілий ряд яскравих мислителів, педагогів-гуманістів, що проголосили своєю гаслом античне вислів "Я - людина, і ніщо людське не чуже". У їх числі голландець Еразм Роттердамський (1466-1536), італієць Вітторіно де Фельтрє (1378-1446), французи Франсуа Рабле (1494-1553) і Мішель Монтень (1533-1592).

Педагогіки довго довелося знімати скромний кут у величому храмі філософії. Тільки в XVII ст. вона виділилася в самостійну науку, залишаючись тисячами ниток пов'язаною з філософією. Педагогіка невіддільна від філософії вже хоча б тому, що обидві ці науки займаються людиною, вивчають його буття і розвиток.

Виділення педагогіки з філософії та оформлення її в наукову систему пов'язане з ім'ям великого чеського педагога Яна Амоса Коменського (1592-1670). Його головна праця "Велика дидактика", що вийшла в Амстердамі в 1654 р., - одна з перших науково-педагогічних книг. Багато з висловлених в ній ідей не втратили ні актуальності, ні свого наукового значення і сьогодні. Запропоновані Я.А. Коменським принципи, методи, форми навчання, як, наприклад класно-урочна система, стали основою педагогічної теорії. "В основі навчання має лежати пізнання речей і явищ, а не заучування чужих спостережень і свідоцтв про речі"; "Слух необхідно поєднувати із зором і слово - з діяльністю руки"; необхідно вчити "на підставі доказів за допомогою зовнішніх почуттів і розуму". Хіба не співзвучні нашого часу ці узагальнення великого педагога?

На відміну від Я.А. Коменського англійський філософ і педагог Джон Локк (1632-1704) зосередив головні зусилля на теорії виховання. У своєму основному працю "Думки про виховання" він викладає погляди на виховання джентльмена - людини впевненого в собі, що поєднує широку освіченість з діловими якостями, витонченість манер з твердістю моральних переконань.

Він приділяв велику увагу психічним основ виховання, а також морального формування особистості.

Жан Жак Руссо виходив з ідеї природного досконалості дітей, він виступав проти жорстокості і фізичного покарання дітей.

Генріх Пестолаци одним з перших в педагогіці поєднував теоретичну діяльність з практичної виховною роботою.

Великий внесок у розвиток російської педагогічної думки вніс Ломоносов, Новіков, Ушинський, Пирогів, Толстой.

Йоганн Фрідріх Герbart (1776-1841) - велика, але суперечлива постать в історії педагогіки. Крім значних теоретичних узагальнень в області психології навчання і дидактики (чотири-ланки модель уроку, поняття виховує навчання, система розвиваючих вправ) відомий роботами, які стали теоретичною базою для введення дискримінаційних обмежень в освіті широких мас трудящих.

Світову славу російської педагогіки приніс К.Д. Ушинський (1824-1871). Наприкінці 19-20 ст. інтенсивні дослідження педагогічних проблем розпочаті в США, куди поступово зміщується центр педагогічної думки. Були сформовані загальні принципи, виведені закономірності людського виховання, розроблені і впроваджені ефективні технології, що забезпечують кожній людині можливість порівняно швидко і достатньо впевнено і успішно досягти запроєктованих цілей.

Лекція №2

Психології навчання

Питання

1. Загальнометодологічний сенс поняття "освіта".
2. Основні тенденції і психологічні основи сучасної освіти.
3. Цілі та напрямки сучасної освіти.
4. Поняття і структура учбової діяльності.

Список літератури

1. Зимняя И. А. Педагогическая психология. М., 1999.
2. Ключева Н.В. Педагогическая психология. М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003.
3. Немов Р.С. Психология, т.2. М.:Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003.
4. Талызина Н.Ф. Педагогическая психология. М., 1998.

1. Загальнометодологічний сенс поняття "освіта".

Освіту традиційно було визначено як створення людиною свого образу і подобию. Це визначення може містити і глибокий релігійний сенс і світське культурно-історичне тлумачення цього поняття. Витоки поняття "Освіта", як відомо, є в ранньому середньовіччі в зв'язку з поняття "зображення" та "образ Бога". Людина була створена за образом і подобию Бога.

Освіта як системи

Освіта як система може розглядатися в трьох вимірах, які є:

- Соціальна сфера розгляду, тобто є певні країни, суспільства, регіони, організації де є державні, приватні, громадські, світські та інші заклади освіти;

-рівні освіти (дошкільні навчальні заклади, початкова школа, з її внутрішнім масштабом на початкові, середні і старшій; більш високих рівнях: підвищення кваліфікації спеціаліста, бакалавра, магістратури, аспірантури, докторантури);

Освіта як процес

Система освіти працює і розвивається в процесі освіти людини навчання та виховання, більш конкретно, в навчальному процесі. В кінці 19-го століття п. ф. Каптерев відзначив, що навчально-виховний процес не тільки передає щось від одного до другого, це не єдиний посередник між поколіннями; Розгляд освіти як процес включає в себе,

по-перше, відмінність між його двома сторонами: викладання і навчання (навчання), де терміни, як уже зазначалося, є неоднозначним.

По-друге, з боку процесу підготовки є завжди вільно чи мимоволі єдність навчання і виховання.

По-третє, процес залучення навчання включає засвоєння знань, дій, виконання навчальних досліджень і трансформації, пізнавальних завдань, а також персональні та міжособові тренінги, що сприяють повному розвитку особистості.

Освіта як результат

Освіту як результат можна розглядати в двох варіантах. По-перше, результати були отримані у конкретної системи освіти і виправлено у формі освітніх стандарт. Сучасні освітні стандарти включають в себе вимоги до якостей людини оздоблювальні курс навчання для своїх знань і навичок. Це очевидно, що зміст стандарту там є потенційно досяжний представництвом соціокультурного досвіду, де продовжують зберігатися у відмінній формі. Другий план є результатом освіти як людину, навчені певної системи освіти. Її досвід як колекція карт, сформовані особисті, поведінкові компетенції, знань і навичок дозволяє їй діяти на цій основі в будь-якій ситуації.

2. Основні тенденції і психологічні основи сучасної освіти.

Один з провідних дослідників в психологія вищої освіти Вербицький О.О. визначив основні тенденції у сфері освіти.

Перша тенденція є реалізація кожної ланки системи освіти як невід'ємна частина системи безперервної освіти. Ця тенденція пропонує рішення проблеми наступності між школярами, але також, враховуючи завдання підготовки спеціалістів між університетом і майбутньою роботою студентів. Це, в свою чергу встановлює мету моделювання в практичних ситуаціях, що призвело до утворення нового виду навчання слухачів — знаково контекстного, за О.О. Вербицьким.

Друга тенденція є індустріалізації освіти, тобто її комп'ютеризації і її супроводжуючі технології, які дозволяють ефективно зміцнити інтелектуальні діяльності сучасного суспільства.

Третьою тенденцією є перехід від переважно інформаційних форм до активних методів і форм навчання, які включають елементи реально, наукові дослідження, часте використання резервів самостійної роботи студентів. Іншими словами, як в переносному,

відзначає Вербицький, перехід від "шкільного спектаклю" до "школи знань", "шкіл думки".

Четвертою тенденцією є, "знаходження психопедагогічних умов переходу від жорсткорегулюємих, контрольованих, алгоритмізованих способів організації навчального процесу і керування цим процесом, до розвиваючих, активізуючих, ігрових...". Це включає в себе стимуляції, розробки, організацію творчих, незалежних діяльності студентів.

П'ята та шоста тенденції відносяться до взаємодії студентів і викладачів і фіксує необхідність організації навчання, як спільної підготовки студентів, де основна увага передається від навчання викладачів до діяльності навчання студентів".

Тенденції загальної ситуації освіти в кінці 20 століття узгоджуються з загальними принципами реформи в світі. Хоча ці принципи були сформульовані у зв'язку з загальною середньою освітою, вони застосовуються для всіх рівнів системи загальної освіти.

Основні принципи:

-інтеграція усіх сил суспільства, виховують в органічній єдності школи та іншими установами з метою виховання підростаючого покоління;

-гуманізація є підвищена увага до особистості кожної дитини як найвищої соціальної цінності суспільства, формування громадянин з високими інтелектуальними, моральними і фізичними якостями;

-диференціація та індивідуалізація, створення умов для повного розвитку і потенціала кожного студента;

— демократизація, створить передумови для розвитку діяльності, ініціативи та творчості студентів і викладачів, зацікавлених у взаємодії викладачів і студентів, широкій участі громадськості в управлінні освіти.

Реалізації цих принципів має на увазі, змінення самого вигляду системи освіти, його змісту і організаційних формах.

3. Цілі та напрямки сучасної освіти.

Навчання - діяльність, яка забезпечує формування знань, умінь та навичок. Це процес активної взаємодії викладача та студента. Психологічна сторона підготовки знаходить відображення в структурі навчання, її механізмів, як певного виду діяльності; психологічні характеристики особистості студента та викладача в психологічні основи методів та форм навчання. Навчання є формою організації процесу передачі знань, соціальної системи, призначені для перенесення до нового покоління попередній досвід. Активне навчання учнів здійснюється шляхом спілкування, яке реалізується шляхом підготовчих заходів.

Учбова діяльність (УД) -це засіб, який розпредмечує переконливі знання і накопичує громадський досвід. Когнітивна природа УД визначає всі інші компоненти, генерує основну увагу: потребу і мотивів; цілі та дії, інструменти та операцій. Компоненти УД можуть перетворитися з одного в інший (наприклад дії можуть стати метою чи потребою, операція контролю = оцінка в мотив).

Цілі та завдання психології навчання

Психології навчання (ПН)- даний науковий напрямок, вивчає психологічні візерунки навчання і навичок, психологічні механізми навчання і підготовки кадрів, вікових змін, в результаті процесу навчання.

Головною практичною метою ПН - знаходження різних потенціалів управління процесом навчання.

Навчання розглядається як конкретна діяльність, яка включає мотиви, цілі та освітні заходи, в кінцевому рахунку формування психологічних новоутворень особистості.

Головне завдання ПН - аналіз та проектування основних вимог до УД учня в педагогічному процесі.

Завдання ПН (більш конкретними):

- визначення зв'язку навчання та розробки заходів розумового розвитку та оптимізації педагогічних впливів;
- виявлення соціальних факторів педагогічного впливу, що впливають на психологічний розвиток дитини;
- система рентгеноструктурного аналізу педагогічного процесу;
- розкриття природи окремих проявів психічного розвитку, які визначенні функціями УД.

Психологічні компоненти навчання:

- предмет дослідження;
- учень (суб'єкт дослідження);
- УД (методи, навчальної діяльності);
- Учитель.

Крім традиційних форм навчання існують інші області: проблематичне навчання, запрограмоване навчання; навчання на основі теорії поступового формування психічних дій; алгоритмічне навчання; проектне навчання, і т. д. Саме сьогодні навчання розглядається як багатосторонній процес, який включає в себе різні елементи різних його напрямків. Ця підготовка дає змогу скористатися універсальністю напрямків для всіх рівнів системи освіти, до кожної конкретної ситуації, згідно з можливостями освіти та індивідуально психологічними характеристиками, як учнів та вчителів.

4. Поняття і структура учбової діяльності.

Учбова діяльність "(УД) - досить неоднозначне визначення. Є три основні тлумачення концепції, прийняте у психології та педагогіці

1. іноді УД розглядається як синонім викладання, навчання, вивчення.

2. у "класичній" психології та педагогіки УД визначається як провідний тип молодшого шкільного віку. Зрозуміло, як конкретної форми суспільної діяльності, які проявились з комплексними та інформативними діями.

3. в інтерпретації Ельконіна та Давидова учбова діяльність є однією з діяльностей школярів та студентів, спрямована на їх освоєння через діалоги та дискусії теоретичних знань і відповідних навичок з інформуванням громадськості, як науки, мистецтва, моралі, права та релігії

Аналіз УД може виходити від наступних основних положень:

1. УД відображає прогноз зміни у розумовому розвитку студентів у навчальному процесі; вона визначає і систему оцінки цих змін.

2. УД забезпечує кореляцію з можливостями і потенціалом для розвитку особистості студента.

3. Кожен рівень розвитку особистості є конкретні форми і змісту в УД.

УД має на **структурно-системний характер**.

Система- єдність компонентів і їх стосунків. Психологічні **структури** - структури і властивості стабільних чинників, що працюють під завдання в УД.

Структура включає в себе:

1. Компоненти діяльності: її цілі та завдання, за умови прийняття та виконання; дії, моніторингу та оцінки діяльності.

2. Відносини між цими компонентами: наслідки, операція, елементи функціональної організації систем оперативного відображення т. д.

3. Динаміка розвитку цих відносин, залежно від частоти активації посилення утворюються симптомокомплекс психічних процесів, які є функціонально-важливими властивостями.

Лекція №3

Навчання як процес розвитку особистості та його дослідження у дидактиці

Питання

1. Поняття про дидактику.
2. Проблеми які розробляє дидактика.
3. Сутність і зміст навчання.

Список літератури

1. Бабанський Ю.К. Педагогіка. - М., 1988.
2. Подласый І.П. Педагогіка. М. 2001.
3. Харламов І.Ф. Педагогіка. М. 1990.
4. Волкова Н.П. Педагопка - Кшв., 2003.
5. Журавльов І.К. Педагогіка в системі наук про людину. - М., 1990.

1. Поняття про дидактику.

Термін «дидактика» походить від грецьких слів didaktikos - поучающий і didasko - вивчає. Вважається, що цей термін ввів у педагогіку німецький педагог Ст. Ратке. Під дидактикою він розумів наукову дисципліну, що займається вивченням теоретичних основ навчання. Фундаментальну розробку дидактики вперше здійснив Я. А. Коменський, він написав на чеській мові Свою «Велику дидактику» у 1632 р. Великий внесок у розробку дидактики внесли такі відомі педагоги, як Пестолаци, Герbart, Ушинський, Бабанський, Данилов та ін.

Основні категорії дидактики: викладання, навчання, навчання, освіта, знання, уміння, навички, ціль, зміст, організація, форма, метод, засоби, результат.

Дидактика як наука вивчає закономірності, що діють у сфері її предмета, аналізує залежності, що обумовлюють хід і результати процесу навчання, визначає методи, форми і засоби. Вона виконує дві основні функції: - теоретичну; - практичну.

По ширині охоплення досліджуваної дійсності виділяють загальну і приватну дидактику. Предметом дослідження загальної дидактики є процес викладання і навчання разом з чинниками, які його породжують, умови в яких він протікає, а також результати, до яких він приводить. Приватні дидактики називаються методиками викладання. Вони вивчають закономірності протікання процесу змісту, форми і методи викладання різних навчальних предметів.

2. Проблеми які розробляє дидактика.

Як категорія навчання і освіти дидактика розробляє наступні проблеми:

- вона визначає педагогічні основи змісту освіти;
- досліджує сутність, закономірності та принципи навчання, а також шляхи підвищення його розвивально-виховного впливу на учнів;
- вивчає закономірності навчально-пізнавальної діяльності учнів і шляхи її активізації в процесі навчання;
- розробляє систему общепедагогических методів навчання та умови їх ефективного застосування;
- визначає та вдосконалює організаційні форми навчальної роботи.

3. Сутність і зміст навчання.

Під змістом освіти слід розуміти ту систему наукових знань, практичних умінь і навичок, а також світоглядних і морально-естетичних ідей, якими необхідно оволодіти які навчаються в процесі навчання.

Розглянемо об'єктивні та суб'єктивні фактори, що впливають на розробку змісту освіти.

Об'єктивні фактори:

- потреби суспільства (шкільна освіта спочатку обмежувалося вивченням основ рахунку, письма й читання. Але з розвитком технічних основ виробництва, науки і духовного життя суспільства вимоги до змісту освіти зростали).
- зміни в розвитку науки і техніки.

Суб'єктивні фактори:

- політика та ідеологія суспільства (до середини 19 ст. деякі державні діячі намагалися доводити, що простому народу освіту не тільки не приносить користі, але навіть шкодить, так як породжує «бродіння умів»);
- методологічні позиції вчених.

Широку популярність у педагогіці одержали теорії формальної і матеріальної освіти.

Теорія формальної освіти веде свій початок від Локка (17 ст), Пестолациї, Канта і Гербарта (18-19 ст.). Прихильники цієї теорії дотримувалися філософії раціоналізму і вважали, що джерелом знань є розум, що знання породжуються тільки самостійністю цього розуму. Тому найважливішу задачу освіти вони бачили не стільки в оволодінні учащимися фактичними знаннями, скільки в розвитку їх розуму, тобто здібностей до аналізу, синтезу, логічного мислення і т. д. Вони стверджували, що найкращим засобом розвитку мислення є вивчення мов, особливо давніх - грецької та латинської, а також математики, і тому відстоювали переважно гуманітарний, "класичне" напрям освіти. У російських класичних гімназіях вивчалися головним чином мови: російська, латинська, грецька, німецька, французька та ін

У кінці 18 початку 19 ст. активно пробиває собі дорогу теорія матеріальної освіти. Своїм зародженням вона зобов'язана тому, що швидкий розвиток промисловості та її науково-технічних основ поставило питання про підготовку людей, які мають природно наукової, технічної і практичної підготовкою. Прихильники цієї теорії виходили з філософії емпіризму. Філософи-емпірики (Спенсер) стверджували, що пізнання не може вийти за межі безпосереднього досвіду і що джерелом знань є лише досвід. Вони стверджували, що потрібно озброювати учнів переважно природно науковими знаннями, а в якості критерію для відбору навчального матеріалу повинна бути ступінь його придатності для життя, для безпосередньої практичної діяльності учнів у майбутньому. Теорія матеріальної освіти склала основу так званого реального напрямку в шкільній освіті, вона була більш прогресивною, ніж теорія формальної освіти.

Широке поширення в зарубіжній і особливо американській педагогіці першій третині 20 ст. отримали прагматичні ідеї з питань змісту шкільної освіти. Джон Дьюї намагався створити свою концепцію шкільної освіти. Він критикував як раціоналізм, який, на його думку, відводить від життя, від фактів, від світу реальностей, так і емпіризм, який нібито сприяє відриву людини про релігії, і наполегливо впроваджував у педагогіку ідею про необхідність покласти в основу шкільної освіти організацію практичної діяльності дітей, озброєння їх уміннями і навичками у різних сферах життя.

Лекція № 4

Тема: Методи навчання і активізація пізнавальної діяльності.

Питання

1. Поняття про методи і форми навчання.
2. Класифікація методів навчання.
3. Види навчання.
4. Критерії оцінки успішності учнів.

Список літератури

1. Бабанський ю.к. Педагогіка. - М, 1988.
2. Подласий І.П. Педагогіка. М. 2001.
3. Харламов І.Ф. Педагогіка. М. 1990.
4. Радугин А.А. Педагогіка. М. 2002.

Додаткова література

1. Волкова Н.П. Педагогіка - Київ., 2003.
2. Харламов І.Ф. Саморозвиток особи і виховання. М., 1998.

1. Поняття про методи і форми навчання.

Поняття *методу навчання* є вельми складним. Ось чому до цих пір в педагогіці не припиняються дискусії відносно точнішого його трактування. Більшість авторів схилили рахувати *метод навчання способом організації учбово-пізнавальної діяльності учнів*.

Під методом навчання слід розуміти способи повчальної роботи вчителя і організації учбово-пізнавальної діяльності що вчать за рішенням різних дидактичних завдань, направлених на опанування матеріалу, що вивчається.

Широко поширеним в дидактиці є також термін *прийоми навчання*. *Приєм навчання* - це складова частина або окрема сторона методу вчення.

Методи навчання - це способи повчальної взаємодії вчителя і що вчиться для досягнення пізнавальних завдань. Сучасна дидактика розташовує безліччю методів навчання. Проте характер процесу вчення багато в чому залежить від індивідуальності вчителя і що вчиться. Тому в педагогічній практиці величезну роль грає не стільки потенційна ефективність самих методів вчення, скільки індивідуальна методична система того або іншого викладача, його система взаємодії, що склалася, з учнями.

Методи навчання, методична система викладача є способом роботи не лише викладача, але і що одночасно вчиться. Будь-який метод лише тоді ефективний, коли він об'єднує в активній взаємодії обоє сторони пізнавального процесу.

Процес вчення немислимий без такого елементу, як *організація форм вчення*. Форма вчення - це цілеспрямована, чітко організована, змістовно насичена і методично оснащена система пізнавальної взаємодії викладача і що вчиться. Сучасна дидактика розташовує безліччю організаційних форм пізнавальної діяльності. Для шкільного вчення провідною формою вчення є **урок**. У вищих учбових закладах провідною формою вчення є **лекції, семінари, лабораторно-практичні заняття, колоквиуми, захист проектів**.

До організаційних форм навчання відносяться також різні **системи навчання учнів**: індивідуальна форма (були розвинена у феодалному суспільстві, де вчення і виховання здійснювалося спеціально найнятими людьми -гувернерами. У сучасних умовах різновидом індивідуального вчення є репетиторство);

групова форма застосовується в дошкільних закладах;

класно-урочна;

бригадна і так далі

Найважливішою формою навчання є **самостійна робота**. Це може бути домашня робота, бібліотечна, кружкова.

Завершуючим елементом структури процесу навчання є **педагогічна діагностика**. Вона забезпечується сукупністю спеціальних методів, способів і прийомів, направлених на виявлення якості знань, умінь і навиків учнів.

2. Класифікація методів навчання.

Не менш складним і таким, що викликає дискусії є питання про *класифікацію методів вчення*. Класифікація методів вчення виробляється по різних підставах.

По домінуючих засобах здобуття інформації методи підрозділяються на: словесні, наочні і практичні.

Словесні методи дії характеризуються тим, що в них усне або друкарське слово є провідним джерелом інформації про факти, події, явища, закономірності наук про природу, суспільство, людську діяльність. Розрізняють п'ять різновидів цього методу: *розповідь, пояснення, лекція, бесіда, підручник і книга* є головними джерелами письмової інформації.

Наочні методи характеризуються тим, що основним джерелом інформації є: *картина, ілюстрація, демонстрація фільму і інших технічних засобів, словесна наочність*.

Практичні методи. *Вправа і привчання, практична лабораторна робота, дослідницький метод, практична робота*.

Висунувши як основну класифікацію досягнення дидактичних цілей, В.М.Харламов підрозділив методи вчення на 5 груп:

методи усного викладу знань педагогом і активізація пізнавальної діяльності що вчать - розповідь, пояснення, лекція, бесіда, метод ілюстрації і показу при усному викладі матеріалу;

- методи закріплення матеріалу, що вивчається: бесіда, робота з підручником;
- метод самостійної роботи: робота з підручниками, лабораторні роботи;
- методи учбової роботи по вживанню знань з практики і виробленню умінь і навиків: вправи, лабораторні заняття;
- методи перевірки і оцінки знань, умінь і навиків.

Широке поширення в дидактиці знайшла класифікація методів вчення, запропонована Лернером і Скаткіним, в якій за основу береться характер учбово-пізнавальної діяльності виучуваних в засвоєнні ними матеріалу, що вивчається. Ця класифікація включає 5 методів:

- пояснювально-ілюстративний метод;
- репродуктивний метод;
- метод проблемного викладу;
- частково-пошуковий (евристичний) метод;
- дослідницький метод.

Вказані методи підрозділяються на дві групи:

репродуктивну (методи 1 і 2 групи), при якій учень засвоює готові знання і репродукує (відтворює) вже відомі йому способи діяльності;

що *продуктивну* (методи 4 і 5 груп) відрізняється тим, що учень добуває нові знання в результаті творчої діяльності. Проблемний виклад займає проміжне положення, оскільки в рівній мірі передбачає як засвоєння готової інформації, так і елементи творчої діяльності.

3. Види навчання.

У сучасній школі використовують три відносно відособлених і таких, що відрізняються рядом ознак вигляду вчення:

Пояснювально-ілюстративне (ІО), зване так само традиційним, повідомляючим або конвенціональним (звичайним). Що це означає?

- пояснення у поєднанні з наочністю;
- слухання і запам'ятовування - провідні види діяльності учнів;
- безпомилкове відтворення вивченого;
- тривала історія його існування;
- має ряд переваг - економить час, зберігає сили вчителів і що вчать, полегшує розуміння складних знань, що вчиться, забезпечує досить ефективне управління процесом;
- має крупні недоліки - підношення «готових» знань, звільнення учнів від необхідності самостійно і продуктивно мислити.

Проблемне вчення (ПБО) відрізняється організацією вчення шляхом самостійного добування знань в процесі вирішення учбових завдань, проблем, розвитку творчого мислення і пізнавальної активності учнів.

- *переваги*: самостійне добування знань, високий інтерес до учбової праці, розвиток продуктивного мислення, міцні і дієві результати вчення;

- *недоліки*: слабка керованість пізнавальною діяльністю учнів, великі витрати часу на досягнення запроєктованих цілей.

Програмоване вчення (ПО) і що розвивається на його основі комп'ютерне або комп'ютеризоване вчення (До). Основна мета ПО -улучшение управління учбовим процесом. Що виникло на початку 60-х років направило свої зусилля на створення такої технології учбового процесу, яка дозволила б контролювати кожен крок просування що

вчаться по шляху пізнання і завдяки цьому надавати йому своєчасну допомогу, позбавляючи тим самим від багатьох скрути. У чому його особливості?

- учбовий матеріал розділяється на окремі порції (доз);
- учбовий процес складається з послідовних кроків;
- кожен крок завершується контролем;
- при правильному виконанні контрольних завдань учень отримує нову порцію матеріалу і виконує наступний крок вчення;
- при неправильній відповіді учень отримує допомогу і додаткові роз'яснення;
- кожен учень працює самостійно;
- педагог виступає організатором вчення і помічником при скруті.

4. Критерії оцінки успішності учнів.

При перевірці знань, учень і навиків школярів велике значення має об'єктивна оцінка, при цьому у всіх школах має бути єдиний підхід до визначення якості успішності. Проблема не ця проста, особливо якщо врахувати, що оцінка знань виступає як тонкий і вельми гострого інструменту дії на учнях. Висока оцінка може і надихати школяра до учення, але може і розхолоджувати його. Якщо сильніше впливає незадовільна оцінка: вона може і спонукати школяра до посилення своєї учбової роботи, і відохочувати до учення. Ось чому час від часу виникають дискусії, які то вдягаються у форму боротьби з так званою процентоманією, тобто з *навмисним завищенням оцінок знань що вчаться, то набуває форми пропозиції про переклад учнів з класу в клас незалежно від якості їх знань, як це робиться в деяких зарубіжних країнах.*

Був час, коли взагалі заперечувалася необхідність оцінки знань що вчаться, потім були введені дві оцінки - задовільно і незадовільно. З 1935 р. в школах почала використовуватися п'ятиступінчаста система словесних оцінок (відмінно добре, посередньо, погано і дуже погано), яка в 1944 р. була замінена п'ятибальним цифровими оцінками: 5,4,3,2,1.

Бал «5» виставляється за такі знання, коли учень виявляє засвоєння всього об'єму програмного матеріалу, виділяє в нім головні положення, осмислено застосовує отримані знання з практики, легко відповідає на видозмінені питання, на які немає прямих відповідей в підручнику.

Бал «4» виставляється тоді, коли учень виявляє знання матеріалу, відповідає без особливої скрути на питання вчителя, уміє застосувати отримані знання з практики, в письмових роботах робить незначні помилки.

Бал «3» виставляється за знання, коли учень виявляє засвоєння основного матеріалу, але випробовує скруту при його самостійному відтворенні і вимагає додаткових і уточнюючих питань вчителя вважає за краще відповідати на питання відтворюючого характеру і плутається при відповідях на видозмінені питання, допускає помилки в письмових роботах.

Бал «2» виставляється тоді, коли у учня є окремі уявлення про вивчений матеріал, але все таки велика частина його не засвоєна, а в письмових роботах учень допускає грубі помилки.

Бал «1» виставляється за повне незнання учнем пройденого матеріалу.

Лекція №5-6

Формування мотивації навчання

Питання

1. Особливості мотивації навчання.
2. Внутрішні і зовнішні фактори мотивації викладання.
3. Розвиток внутрішньої мотивація викладання.

Список літератури

1. Зимняя И. А. Педагогическая психология. М., 1999.
2. Немов Р.С. Психология, т.2. М.:Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003.
3. Талызина Н.Ф. Педагогическая психология. М., 1998.

1. Особливості мотивації навчання.

Як і будь-який інший вид діяльності мотивації залежить від ряду конкретних чинників. По-перше, це система освіти, навчальний заклад де відбувається комплекс підготовчих заходів; по-друге, організації навчального процесу; по-третє, об'єктом характеристик учня (вік, стать, інтелектуального розвитку, здібності, рівень претензій, самооцінка, взаємодія з іншими студентами, і т. д.); по-четверте, діяльність вчителем і особливо її зв'язок із системою діяльності учня.

Контроль вчителів показує, що вони не завжди дають належної уваги, щодо мотивації студентів. Багато вчителів, частіше за все думають так, якщо дитина прийшла до школи, то вона повинна робити все, що рекомендує їй вчитель. Є також викладачі, які перш за все, покладаються на негативні мотивації. У таких випадках, у студентів перш за все виникає бажання уникнути всяких неприємностей: покаранню, вчителів чи батьки, низькі оцінки тощо.

Часто, вже в перший день учень дізнається, що тепер він не може вести себе як і раніше: він не може встати, коли він хоче; Він не можете повернути до учня, який сидить на задній парті; в них поступово формується страх школи, страх вчителя. Освітня діяльність не приносить радістю Навіть дорослі не можуть довго перебувати в таких умовах.

Щоб зрозуміти іншу людину, ви повинні повернутися думками на їх місце. Отже, уявіть учня, який повинен кожен день, як правило, вставати і йти в школу. Він знає, що вчитель знову каже, що він тупий, незібраний, покласти двійки. Учень знає, що нічого доброго в школі його не чекає, але він як і раніше йде до школи, йде до свого класу.

Якщо аналогічна ситуація виникає з учителем, то він може змінити місце роботи. Вчитель повинен постійно мати на увазі, що людина може не працювати протягом тривалого часу на негативній мотивації, викликаючи негативні емоції. Якщо це так, то ми не повинні бути здивовані, що у початковій школі деякі діти розвиваються неврозів.

Проблема мотивації для навчання є однією з найбільш важливих і найбільше актуальних в освіті. Будь-яка діяльність, тим краще, чим більше вона мотивовано. Мотивація є бажання зробити щось. *Мотивація співвідношення цілей, які учень прагне досягнути та внутрішньої діяльності особистості, побажання, потреби та можливості.* Мотивацію навчання може бути позитивною і негативною.

Мотивація є однією з фундаментальних проблем внутрішньої і зовнішньої психології. Її значення для розвитку сучасної психології пов'язані з аналізом джерел людської діяльності, силу своєї діяльності, поведінки. Відповідь на питання про те, що мотивує людей до роботи, що мотив для мотив для них значить, лежить в основі її адекватного перекладу. "Коли люди спілкуються один з одним, то перше питання, яке постає, мотиви, що штовхають їх до контакту з іншими людьми, а також про цілі У загальних рисах мотив є те, що визначає, сприяє, спонукає людину до вчинення будь-яких актів, включені в цей мотив по визначено діяльність..."

Механізми формування мотивації є наступні:

1) знизу вгору: утворилися або організовувалася учителем умови УД (праці) і вибірково активували відповідь ситуаційні мотивації, що систематично проводила активізація поступового переходу в стадії мотиваційні освіти;

2) зверху вниз: асиміляції виховання пред'явлених йому в готовий формі наміри, цілі, ідеали, т. д., на що він може і повинен встановити контакти.

Повне формування особистості, системи мотивації включає два механізми.

Також є негативні мотиви: щоб уникнути неприємностей.

Одним з основних завдань вчителя є підвищення мотивації студентів у структурі внутрішньої мотивації викладання.

2. Внутрішні і зовнішні фактори мотивації викладання.

Особистість має дві провідні мотиваційні системи: зовнішню і внутрішню мотивації.

Система зовнішньої мотивації пов'язана з інструментальною діяльністю і зовнішньою системою контролю. При роботі цієї системи підвищення складності ситуації веде до зростання напруженості, яку організм прагне зняти. Коли мета інструментальної діяльності досягнута, виникає стан задоволення і релаксації.

Система внутрішньої мотивації - це система самодіяльності та внутрішнього контролю, пошуку напруги і труднощів супроводжуваних інтересом і натхненням. Відсутність напруги в цій системі призводить до нудьги і апатії, чого людина завжди прагне уникати. У психічно здорової і зрілої людини повинні ефективно функціонувати обидві системи при відносному домінуванні останньої. Система навчання повинна бути такою, щоб повноцінно реалізовувати завдання розвитку двох провідних систем особистості.

Існуюча система навчання експлуатує і перевантажує систему зовнішньої мотивації при практичному ігноруванні системи внутрішньої мотивації, що призводить до її атрофування.

Головне завдання мотивації навчання - така організація навчальної діяльності, яка максимально сприяла б розкриттю внутрішнього мотиваційного потенціалу особистості учня.

3. Розвиток внутрішньої мотивація викладання.

Умови для внутрішнього мотивування процесу навчання:

1. Надання свободи вибору. Учень, а також його батьки (так як характер ставлення батьків до шкільного навчання безпосередньо позначається на мотивації їхньої дитини) повинні мати можливість вибору школи, вчителів, програми навчання, видів занять, форм контролю. Свобода вибору дає можливість, де учень відчуває почуття самодетермінації, почуття господаря. А вибравши дію, людина відчуває набагато більшу відповідальність за її результати.

2. Максимально можливе зняття зовнішнього контролю. Мінімізація застосування нагород і покарань за результати навчання. Так як це послаблює внутрішню мотивацію.

Ці дві умови стимулюють внутрішню мотивацію тільки при наявності цікавого завдання з високим мотиваційним потенціалом. Зовнішні нагороди і покарання потрібні не для контролю, а для інформації учня про успішність його діяльності, про рівень його компетентності. Тут вони служать підставою для винесення судження про досягнення або недосагнення бажаного результату (що дуже важливо для збереження внутрішнього контролю за діяльністю), а не є спонукальними силами цієї діяльності. Не повинно бути покарання за невдачі, невдача сама по собі є покаранням.

3. Завдання навчання повинні виходити з запитів, інтересів і прагнень учня. Результати навчання повинні відповідати потребам дитини і бути значущими для неї. У міру дорослішання у дитини формується така важлива потреба, як потреба в структуруванні майбутнього. Ступінь вираженості і усвідомленості цієї здатності є одним з показників соціальної особистісної зрілості. Необхідно контролювати виникнення цієї потреби і в міру дозрівання особистості у неї повинна визначатися все більш і більш далека життєва перспектива. При цьому у неї повинно складатися уявлення про те, що навчання і її підсумки - це важливий крок на життєвому шляху. Таким чином знову, на більш високому рівні формується внутрішня мотивація. Навчання як засіб досягнення далеких цілей не потребує зовнішнього контролю. Шлях досягнення життєвих цілей повинен бути розбитий на більш дрібні підцілі з конкретним видимим результатом. Тоді перехід до перспективного планування буде більш безболісним.

4. Урок слід організувати так, щоб учневі було цікаво від самого процесу навчання і радісно від спілкування з учителем, однокласниками. У класі повинна бути атмосфера

співпраці, довіри і взаємної поваги. Інтерес і радість мають бути основними переживаннями дитини в школі і на уроках. Про організацію таких уроків писав Амонашвілі.

5. Важлива для психологічно грамотної організації мотивації навчання орієнтація вчителя при навчанні на індивідуальні стандарти досягнень учнів. Їх роль виконують особисті стандарти досягнень. Особисті стандарти виробляє для себе сам учень. Але такий же стандарт щодо досягнень своїх підопічних формує і вчитель. Учень або вибирає ці цілі, або ставить їх перед собою самостійно, або виробляє їх спільно з учителем в режимі співробітництва. За цим індивідуальним нормам вчитель і сам учень оцінюють отримані результати.

6. Особистість вчителя і характер його відносини до учня. Сам учитель повинен являти собою зразок внутрішньо вмотивованої діяльності досягнення. Тобто це має бути особистість з яскраво вираженим домінуванням любові до педагогічної діяльності та інтересом до її виконання, високим професіоналізмом і впевненістю у своїх силах, високою самоповагою.

7. Використання мотиваційного тренінгу або курсів розвитку і зміни мотивації. Багато сторін мотивації досягнення пов'язані з суб'єктивним уявленням людини про цілі діяльності та труднощах їх досягнення, про самого себе і своїх здібностях, про рівень своїх результатів і можливі причини їх отримання. Ці уявлення людини або "когнітивні оцінки людини" щодо мінливі і динамічні. Тому на них можна впливати, їх можна змінювати і як результат - коригувати процес мотивації.

Лекція №7

Учень як суб'єкт навчального процесу

Питання

1. Урок як базова форма управління розвитком учня.
2. Роль "я концепція" у процесі навчання.
3. Самостійна робота – вища форма навчальної діяльності.

Список літератури

1. Зимняя И. А. Педагогическая психология. М., 1999.
2. Немов Р.С. Психология, т.2. М.:Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003.
3. Талызина Н.Ф. Педагогическая психология. М., 1998.

1. Урок як базова форма управління розвитком учня.

Існує безліч підходів до визначення поняття уроку. Незважаючи на це, можна виділити загальні ознаки поняття «урок»:

1. Урок - основна форма організації навчально-виховного процесу, так як на уроці можуть бути вирішені всі завдання освіти з розвитку особистості.

2. Урок - елементарна структуроутворююча одиниця освітнього процесу. Значить, в уроці присутні всі компоненти цього процесу: цілі, зміст, методи, засоби, діяльність з організації та управління і всі його дидактичні елементи.

3. Урок виконує функції навчання, виховання та розвиток учнів.

Сучасний урок - це урок, який характеризується наступними ознаками:

1. Головною метою уроку є розвиток кожної особистості, в процесі навчання і виховання.

2. На уроці реалізується особистісно-орієнтований підхід до навчання.

3. На уроці реалізуються ідеї гуманізації та гуманітаризації освіти.

4. На уроці реалізується діяльнісний підхід до навчання.

5. Організація уроку динамічна й варіативна.

6. На уроці використовуються сучасні педагогічні технології.

ЗАГАЛЬНІ КОМПОНЕНТИ СУЧАСНОГО УРОКУ:

1. Організаційний - організація класу протягом усього уроку, готовність учнів до уроку, порядок і дисципліна.

2. Цільовий - постановка цілей навчання перед учнями, як на весь урок, так і на окремі його етапи.

3. Мотиваційний - визначення значущості досліджуваного матеріалу як в даній темі, так і в усьому курсі.

4. Комунікативний - рівень спілкування вчителя з класом.

5. Змістовний - підбір матеріалу для вивчення, закріплення, повторення, самостійної роботи і т.п.

6. Технологічний - вибір форм, методів і прийомів навчання, оптимальних для даного типу уроку, для даної теми, для даного класу і т.п.

7. Контрольно-оцінний - використання оцінки діяльності учня на уроці для стимулювання його активності та розвитку пізнавального інтересу.

8. Аналітичеський - підведення підсумків уроку, аналіз діяльності учнів на уроці, аналіз результатів власної діяльності з організації уроку.

Сучасний урок, завдяки своїй різноманітності, гнучкості, динамічності здатний вирішувати будь-які завдання, висунуті суспільством - всебічно розвивати особистість учнів.

2. Роль "я концепція" у процесі навчання.

Я-концепція - це частина особистості людини, яка їм усвідомлюється. Її можна визначити як свідоме когнітивне сприйняття і оцінка індивідом самого себе, тобто думки і думку про себе. Я-концепція - це сукупність всіх уявлень людини про себе, сполучена з їх оцінкою. Еріксон називав Я-концепцію «ідентичністю его» індивіда, або узгодженим самовосприяттям індивідом своєї л-ти. Я-концепція - це те, що бачить індивід коли дивиться на себе з різних точок зору, тобто як він сам визначає свої зовнішні дані, особисті якості, риси, ролі, соціальний статус.

Ця система установок по відношенню до самого себе. Я-концепція відіграє трояку роль: 1) сприяє внутрішній узгодженості л-ти, 2) визначає інтерпретацію набутого досвіду і 3) є джерелом очікувань щодо самого себе. Позитивну Я-концепцію можна порівняти до позитивного відношення до себе, до

самоповаги, прийняття себе, відчуття власної цінності. Негативна Я-концепція - це негативне ставлення до себе, неприйняття себе, відчуття своєї неповноцінності.

Самооцінка - це уявлення про власної цінності в сприйнятті індивіда. Рівень самооцінки впливає на психічне здоров'я, міжособистісні відносини і соціальну адаптацію, успіхи в навчанні, професійні прагнення (професійне самовизначення) і протиправну поведінку. Підліткам, які мають фізичні вади або негативний тілесний образ Я, важче сформувати позитивну Я-концепцію і самооцінку, ніж підліткам з середніми зовнішніми і фізичними даними. Встановлено, що чим більше в житті підлітка було негативних подій (смерть близького, провал на іспиті, перехід в іншу школу або переїзд, хвороба тощо), тим нижче рівень його самооцінки. Це говорить про негативний вплив дистресу на самооцінку. Рівень самооцінки впливає на психічне здоров'я, міжособистісні відносини, соціальну адаптацію, успіхи в навчанні, професійні прагнення і поведінку підлітків. Позитивна самооцінка достатня для того, щоб прийняти самого себе і жити з цими уявленнями про себе.

Самооцінка зростає в процесі взаємодії з людьми, коли Я виявляється значущим для інших. Я зростає за рахунок дрібних досягнень, похвал і успіхів. Підлітки зі слабкою ідентичністю або з недостатнім розвитком самооцінки мають емоційні розлади. У них можуть з'явитися психосоматичні симптоми тривожності. Низька самооцінка сприяє виникненню депресії. Підлітки з низькою самооцінкою соромливі і уразливі для критики і неприйняття, що служить для них доказом їх неадекватності і непридатності. Оточуючі часто відкидають таких підлітків.

Лекція № 8

Самостійна робота - вища форма учбової діяльності

Питання

1. Поняття, зміст та цілі самостійної роботи студентів.
2. Вміння студентів самостійно працювати з літературою та джерелами.
3. Система контролю навчальним процесом.

Список літератури

1. Зимняя И. А. Педагогическая психология. М., 1999.
2. Немов Р.С. Психология, т.2. М.:Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003.
3. Талызина Н.Ф. Педагогическая психология. М., 1998.

1.Поняття, зміст та цілі самостійної роботи студентів.

Говорячи про навчальну діяльність, дослідники традиційно мають на увазі роботу учня в класі. Проте організація навчальної діяльності школяра включає поряд з класною його домашню, позакласну і самостійну роботу з навчального предмета. Найменш вивченою і в той же час представляє найбільший інтерес в плані психологічного аналізу навчальної діяльності є самостійна робота школяра, студента. Саме в ній найбільше можуть проявлятися його мотивація, цілеспрямованість, а також самоорганізованість, самостійність, самоконтроль та інші особистісні якості. Самостійна робота студента може служити основою перебудови його позицій в навчальному процесі.

Самостійна робота, як відомо, є однією з важливих і широко обговорюваних проблем викладання в школі, у вузі. У сучасній методиці викладання в школі і в вузі вона обов'язково співвідноситься з організуючою роллю вчителя.

Під самостійною роботою в дидактиці розуміють різноманітні види індивідуальної та колективної діяльності учнів на класних і позакласних заняттях або вдома без безпосередньої участі вчителя, але за його завданням (А.А. Миролюбов).

Визначення самостійної роботи.

По-перше, самостійна робота школяра є наслідок правильно організованої його навчальної діяльності на уроці, що мотивує самостійне її розширення, поглиблення і продовження у вільний час. Відповідно організуемая і керована вчителем навчальна (класна і позакласна за завданням вчителя) робота учня повинна виступати в якості певної присвоєної їм програми його самостійної діяльності з оволодіння навчальним предметом.

По-друге, в даному трактуванні самостійна робота - більш широке поняття, ніж домашня робота, тобто виконання завдань, даних вчителем в класі додому для підготовки до наступного уроку. Самостійна робота може включати позаурочну, що задається в тій чи іншій формі вчителем роботу навчається. Але в цілому це паралельно існуюча зайнятість учня за обраною ним з готових або ним самим вирабованої програми засвоєння якого-небудь матеріалу.

По-третє, самостійна робота повинна розглядатися як специфічна форма (вид) навчальної діяльності учня, що характеризується всіма перерахованими її особливостями. Це вища форма його навчальної діяльності, форма самообразовання, пов'язана з його роботою в класі.

Основні вимоги до самостійної роботи.

Особливість самостійної роботи на відміну від «позакласної», «домашньої» якраз і полягає в тому, що в її основі завжди лежить новий для школяра матеріал, нові пізнавальні завдання.

Друга вимога - це саме оволодіння новим матеріалом, а не тільки і не стільки форма організації, тобто напружений, цілеспрямований, захоплюючий учня працю. Прикладом може служити самостійний розбір шахових партій початківцям шахістом. Звичайно, не можна розраховувати на те, що такий самостійною роботою будуть займатися всі, але створення умов і передумов для зацікавлених у цьому учнів є прояв розвиваючого навчання в повному розумінні слова.

Вимоги добровільності, активності участі школярів, так само як і доцільності включення міжпредметних зв'язків, поширюється і на самостійну роботу як вид навчальної діяльності. Показово, що вимога масовості, що пред'являється до позакласної роботи, замінюється пропозицією переважно індивідуальної роботи школяра.

Методика управління самостійною учбовою діяльністю студента :

1. Головна вимога - самостійне вивчення наукової і учбової літератури з обов'язковим зіставленням теоретичних положень з реальними психологічними явищами; спостережувані у себе і навколо себе.

2. Уся інша учбова робота(курсозна, контрольна, підготовка до іспитів і заліків) повинна здійснюватися одночасно і паралельно з вивченням літератури.

3. Самостійна учбова робота може бути успішною, якщо студентові цікаво отримувати нові і корисні особисто для себе знання.

Умови, від яких залежить ефективність самостійного навчання.

По-перше, вона залежить від мотивації(пізнавальна).

По-друге, необхідність формування у студентів пізнавального інтересу.

По-третє, вдумливе вивчення предмета, що виключає поверхневий, формальний підхід до "проходження матеріалу".

Методика викладання і переслідує мету - полегшити студентові рішення задачі - навчитися займатися захоплено, коли витрачена праця обертається відкриттями, що приносять радість знаннями.

2. Вміння студентів самостійно працювати з літературою та джерелами.

Навчити студента самостійно вчитися - одне з важливих завдань викладача.

Як студентові реалізувати комплексний підхід до самостійної роботи?

Головне полягає в тому, щоб студент при читанні підручника і іншої літератури спирався на іншу інформацію, отриману на лекціях, тобто від лекції - до літератури, а від неї - до практики. Таким чином, засвоєння науки студентом означає не просто хороше знання її змісту, а ще і вміння застосовувати це знання в практичних ситуаціях.

Під час самостійної роботи студенти придбають знання з підручників і наукової літератури.

Основні функції підручника :

- орієнтувати студента в системі знань, умінь і навичок, які мають бути засвоєні відповідно до програми учбового предмета;

- підручник обкреслює деякий круг обов'язкових знань по даному предмету, не претендуючи на глибоке розкриття і детальний доказ логіки їх походження.

Таким чином, підручник поглиблює і уточнює знання, отримані студентом на лекціях, і одночасно спонукає до подальшого вивчення круга питань, що торкнувся, по рекомендованій літературі.

Читання рекомендованої наукової літератури. Це і є та головна складова частина системи самостійного навчання студента, яке, забезпечує справжнє засвоєння науки, дає міцний науковий фундамент під усю майбутню професійну діяльність.

Деякі зауважень відносно *методики вивчення наукової літератури.*

По-перше, студентів треба заздалегідь попередити, що читати цю літературу треба не книгу за книгою, а за принципом: "ідея, теорія в одній, в іншій, в третій і так далі книгах". Це означає, що наукова ідея, викладена в одній книзі, може бути розвинена, уточнена, конкретизована в іншій, а в третій може бути піддана аргументованій критиці, в четвертій знову підтверджена більше доказово.

По-друге, вивчення літератури, будучи одним з елементів усієї системи самостійного навчання, повинно бути органічно пов'язано з іншими елементами системи - з вивченням лекційного матеріалу, читанням підручника і подальшими роботами студента.

3. Система контролю навчальним процесом.

Основні функції контролю учбовою діяльністю:

- перевірка якості засвоєння студентів пройденого матеріалу і оцінка цієї якості;
- виявлення загального середнього рівня засвоєння учбової програми усіма студентами і оцінка ефективності учбового процесу за допомогою співвідношення результату навчання з метою, яка була перед ним поставлена;

- планування основних заходів, що коригують, по подоланню виявлених недоліків і множенню досягнутих успіхів.

Перевірка і оцінка знань, умінь і навичок здійснюється в ході *поточної, проміжної і підсумкової атестації студентів*.

Можна виділити наступні основні функції, які виконує перевірка і оцінка знань, умінь і навичок:

- орієнтуюча;
- стимулююча;
- атестаційна.

Основні принципи перевірки і оцінки :

- об'єктивність;
- валідність;
- надійність;
- диференційованість;
  - системність;
  - систематичність;
  - конфіденційність.

Види перевірки знань - опитування і виконання практичних завдань (усний або письмовий). Може бути індивідуальною або фронтальною.

Форми перевірки знань - колоквиум, залік, іспит, контрольна робота, курсова робота, реферати, дипломні. Підсумкова перевірка і оцінка знань.

Педагогічним контролем можна назвати усі повсякденні дії викладача, коли він на основі отримуваних по каналах "зворотного зв'язку" відомостей вносить ті або інші корективи в навчальний процес.

1. Це можуть бути дії викладача, що коригують, в ході лекції на основі будь-яких сигналів з аудиторії(ситуація спаду уваги до лекції, що викладається).

2. Контроль за мірою засвоєння навчального матеріалу студентами викладач, звичайно, здійснює на різному груповому зайнятті.

Контроль з боку викладача тут проявляється в тому, що він вчасно виявляє відхилення від правильного напрямку і тут же коригує хід дискусії шляхом ненав'язливого, диригуючого втручання.

3. До форм поточного контролю відносяться і деякі види письмових робіт студентів.

Таким чином, контроль має в якості головної своєї функції корекцію навчальної діяльності студента у складі цілісного навчального процесу.

Ефективність педагогічного контролю.

1. Викладач дивиться на іспит не як на засіб підстібання студентів, а як на ефективний засіб регулювання процесу викладання (щоб зрозуміти, що виявилось важким для засвоєння студентами і що потрібно зробити, щоб надалі легше долалися ці труднощі).

2. Викладач заздалегідь, прямо з перших днів вивчення предмета попереджає, які вимоги він пред'являє студентам.

3. Авторитет викладача ґрунтований на принциповості.

Готових рецептів, кому і коли ставити відмінну або хорошу оцінку, звичайно немає. Але це не означає, що викладач може бути абсолютно вільний у виборі оцінки, покладаючись на свою компетентність у всьому (є викладачі, які серйозно вважають, що на "відмінно" знають тільки вони, а студентів це не доступно). Від цього недалеко і до суб'єктивізму, недозволеного в педагогічній діяльності.

Лекція №9

Предмет, завдання, структура та методи педагогічної психології

Питання

1. Предмет, завдання та структура педагогічної психології.
2. Проблеми педагогічної психології.
3. Принципи та методи педагогічної психології.
4. Основна система понять, що використовуються в педагогічній психології.

Список літератури

1. Зимняя И. А. Педагогическая психология. М., 1999.
2. Ключева Н.В. Педагогическая психология. М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003.
3. Немов Р.С. Психология, т.2. М.:Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003.
4. Талызина Н.Ф. Педагогическая психология. М., 1998.

1. Предмет, завдання та структура педагогічної психології.

Педагогічна психологія - галузь психологічної науки, яка вивчає факти, закономірності та механізми формування особистості в умовах освітнього процесу.

Об'єктом педагогічної діяльності є процеси навчання і виховання, а предметом виступає орієнтовна частина діяльності учнів. У даному визначенні не представлені такі предметні галузі педагогічної психології, як психологія виховання і психологія праці вчителя.

Предметом педагогічної психології є механізми, закономірності та умови, які забезпечують процес формування особистості в освітньому процесі. Педагогічна психологія як прикладна дисципліна орієнтована на психологічне забезпечення освітнього процесу, що передбачає виявлення і конструювання ефективних методів роботи психолога і педагога з освітньою практикою.

Педагогічна психологія є галуззю науки, тісно пов'язаної з вікової та диференціальної психологією, психогенетикою, педагогікою, соціальною психологією

Основними завданнями педагогічної психології є:

-вивчення механізмів і умов, необхідних для належного розумового розвитку учнів і формування їх особистості на кожному етапі віку;

-виявлення та розробка соціально-педагогічних умов, максимально сприяти розвитку особистості, самовизначення та саморозвиток навчального процесу;

-створення методологічних інструментів для виявлення особливостей інтелектуального та особистого розвитку дитини; вивчення психологічної характеристики основних учасників навчально-виховного процесу (батьків, педагогів, адміністрації навчальних закладів) та їх вплив на дитину.

Структура педагогічна психологія, що складається із трьох секцій: психологія виховання, педагогічної діяльності та психології навчання.

Психологія педагогічної діяльності досліджує структуру вчителя, риси його особистості і комунікаційних моделей, етапи і її оперативних служб, особлива увага приділяється взаєминам усередині професорсько-викладацького складу, причин і шляхів зняття конфліктних ситуацій. останнім часом приділяється увага науковців, практиків розвитку технологій для професійного та особистого зростання рівня викладачів, для створення сприятливих умов для них, щоб взаємодіяти з керівників навчальних закладів.

Психології навчання вивчає моделі навчання, особливості формування підготовчих заходів, його мотивації, особливості когнітивних процесів на уроці вчителя роль у розвитку творчого потенціалу та позитивна я-концепція. Психології навчання має психологічний аналіз форм і методів навчання, спрямованих на зміцнення знань і навичок і забезпечити розвиток психологічно здорової людини.

Психологія виховання вивчає модель формування особистості в різні вікові етапи, розглядає вплив соціального середовища на розвиток дитини ідентифікує і, розробляє найкращі способи для взаємодії учасників навчально-виховного процесу.

2. Проблеми педагогічної психології.

У психології освіти і виховання дітей є ряд проблем.

Однією з найбільш важливих для розвитку дитини є *проблема пошуку максимально можливого використання для розвитку кожного сензитивного періоду в житті дитини*. Складність цього питання в тому, що спочатку не знаємо всіх періодів сензитивного розвитку інтелекту і особистості дитини, їх походження, тривалість і закінчення. По-друге, у житті кожної дитини вони мабуть індивідуальні, і не мають чіткої, прийнятої.

Ще одна проблема стосується *відносини між свідомо організованого педагогічного впливу на дитину і його психологічним розвитком*.

Третя проблема відноситься до *загального і вікового поєднання навчання і виховання*. Для кожної дитини вік відкриває можливості для інтелектуального та особистого зростання. Те, що дитина повинна надати пріоритет в будь-який даний період життя освіти або навчання, і як визначити, що в момент свого життя, дитина найбільш потребує: когнітивно інтелектуального або особистого розвитку.

Четверта проблема полягає у *розвитку дитини системного характеру і складність педагогічного впливу*. Суть проблеми полягає в забезпеченні розвитку дитини як прогресивного перетворення його когнітивних та особистих якостей, кожен з яких може бути розглянуто окремо, але розвиток кожного впливає на формування численних інших властивостей і, у свою чергу, залежить від них.

П'ята проблема відноситься до *дозрівання і навчання задатків і здібностей, генотипічних та екологічних умов щодо розвитку психологічних властивостей та поведінки дитини*.

Наступною проблемою є *психологічна готовність до свідомого виховання та освіти*.

В тісному зв'язку з цією проблемою нехтування дитини, під яким ми розуміємо нездатність засвоювати матеріал і прискореного розвитку

Ще однією з проблем є проблема *індивідуалізації навчання* (поділ дітей на групи на основі їх низьких задатків і здібностей).

Рішення психо-педагогічної проблеми вимагають від вчителя або педагога високої професійної кваліфікації, багато з яких є психологічні знання та навички. Це явно не достатньо для більшості викладачів, адже в університеті в програмах навчання психології включений малий обсяг інформації, що є корисним для вчителя у своїй практиці. У такому випадку однією з психолого-педагогічною проблемою є *проблема, пов'язана з підвищенням кваліфікації та перепідготовка вчителів та вихователів в галузі психології*.

3. Принципи та методи педагогічної психології.

Принципи педагогічної психології.

Формування сучасної педагогічної психології визначається гуманітарними ідеалами наукового характеру, спрямованими на встановлення незалежної, життєздатності людини як унікальне духовне виховання у навчання та виховання.

Принцип соціальної бажаності. Розвиток педагогічної психології завдяки системі суспільних цінностей і очікувань, прийнятих в рамках системи освіти, так і в суспільстві в цілому, що визначають соціальні бажаності дії теорії і практики.

Принцип єдності теорії і практики. Навчальна практика є основним джерелом задач для теоретичних та експериментальних досліджень педагогічної психології, а також критерії для оцінки їх ефективності. Психо педагогічна теорія та практика взаємно впливають одне на одне.

Принцип розвитку . Мета будь-якого впливу на теорію і практику педагогічної психології стає все, що впливає на розвиток навчального процесу та систему освіти як ціле, будь-яке явище і процес елонгації в розвиток та утвердження а не повна система.

Принцип визначення дозволяє вказати відносини предмета дослідження з попередньої або наступної події і відносини свого життя, передбачити її поведінку залежно від конкретних вплив тих умов.

Принцип відповідності. Дослідження питання розглядається як складова частина системи, з метою операцію. педагогічна психологія мета будь-якої системи, розвиток її учасників, здійснюється на різних рівнях:

індивідуальний, це включає в себе генотипічні, когнітивні, емоційні та вольові і мотиваційні риси особистості, і так далі;

соціальний, який містить навички спілкування учасників, виконуючи соціальними ролями, принципів соціальної спільності та ін.;

духовний, значення семантичного Фонду людського існування і людської суб'єктивності, баланс між індивідуальними та соціальними детермінантами поведінки відбиває суб'єктивний внесок культура і життя інших людей.

Методи педагогічної психології.

Основні методи педагогічної психології є наступні.

Моніторинг - цілеспрямований, спеціально організоване сприйняття досліджуваних об'єктів, моніторинг допомагає визначити психологічні характеристики дитини, викладачів або батьків у природному середовищі. За дитиною можна спостерігатися під час уроку або коли вона грає зі своїми однокласниками, з батьками під час свята, і спостереження повинні бути засновані на об'єктивно спостережуваній поведінці, а не їх інтерпретувати.

Помилки спостереження, пов'язані з особистістю спостерігач:

«ефект ореолу» пов'язана з тенденцією узагальнювати спостережуваного поведінки спостерігачем. Таким чином, монітори дитини під час уроків на його поведінку взагалі;

Помилка "помилкових". Загальновизнано, що спостерігач. в оцінці поведінки опирається на думки інших людей, що говорять про нього ("так кажуть");

Помилка "середня тенденція пов'язана з тенденцію зосередитися на типовій," середній "для кожного окремого, поведінкові прояви не відрізняється від нормальної форми (хлопчики в середньому це більш активні і енергійні, ніж дівчатка, це може вплинути на хід функції моніторингу відносин дітей різних статей);

Помилка "перше враження" є результатом міграції стереотипів сприйняття на відстежувану людину.

Експеримент - Методикою одержання факти на контрольованих і управляємих умовах, забезпечуючи активний прояв психічних явищ.

Виділяють *природний і лабораторний експеримент*.

За призначенням виділити є орієнтовними і ранні експерименту.

Найбільш поширеним методом, використовуються освітніх психолог, є **живописні техніки**.

Метод вивчення продуктів дозволяє збирати факти, на основі аналізу продуктів психічної діяльності.

Метод опитування надає інформацію у безпосередньому (бесіди, інтерв'ю) або опосередкований (роздаткове, обстеження) спілкування.

Соціометрія - метод вивчення характеристики міжособових стосунків в невеликих групах.

Біографічний метод - збір та аналіз даних про життєвий шлях індивідуального способу життя і дослідження ідентифікації (метод генограми, аналіз спогадів дитинства) може бути використаний для ідентифікації особливостей стилю життя дитини. Цей метод є великий лікувальний і коригуючий деформації особистості.

Математичні методи в психологопедагогічних дослідження використовуються в якості підтримки для планування та обробка результатів експерименту, тест обстежень, анкет та інтерв'ю.

Методи забезпечення психологічного супроводження і підтримка учасників навчального процесу зосереджена на створенні умов для узгодженого психологічного розвитку шкільного віку і на вирішення конкретних проблем, що виникають у розвитку процесу, до них відносяться: активне соціального навчання (підготовка), індивідуальне і групове консультування, психологічна корекція.

4 Основна системи понять, які використовуються в педагогічної психології.

Різні психологи покладають різний зміст в поняття, які використовуються в педагогічної психології. Широка концепція є *навчання*, яке визначає разом діяльність вчителів та учасників закладів. Концепція використовується як еквівалентно терміну

процес навчання. Термін *поглинання* відноситься до процесу як перехідні елементи соціального досвіду в індивідуальний досвід. Навчання відбувається у різних заходах: у грі, робота, вчення.

Навчання є діяльність студента у навчальному процесі. У цьому випадку, процесу засвоєння соціального досвіду спеціально організований представник старшого покоління-вчитель передає свої знання. Викладання, спрямоване на засвоєння соціального досвіду, придбання відбувається під час гри, робота є побічним продуктом.

Праця вчителя в навчальному процесі називається *навчанням*: вчитель навчає, а учень навчається.

До основних понять відносять поняття формування: формування є діяльність або експериментатора-дослідника або вчителя, пов'язане з поглинанням конкретного елемента соціального досвіду студентом. І формування і навчання тісно пов'язані з діяльністю вчителя, але їх зміст не те ж саме. По-перше, концепція *навчання* більше, ніж концепція *формування*. По-друге, на тренуваннях, ви маєте на увазі що вчить вчитель (математика, психологія), або хтось вчить студента. Термін *формування* використовується тоді, коли говорять про те, що, учень чомусь навчається.

Лекція № 10

Психологія виховання як ціленаправлений процес розвитку особистості

Питання

1. Основні поняття психології виховання.
2. Проблема управління виховання особистості.
3. Показники та критерії вихованості особистості.

Список літератури

- 1.Бабанський Ю.К. Педагогіка. - М., 1988.
- 2.Подласий І.П. Педагогіка. М. 2001.
- 3.Харламов І.Ф. Педагогіка. М. 1990.
- 4.Шванцар Й. Діагностика психічного розвитку. - Прага, 1978.

Додаткова література

1. Волкова Н.П. Педагогіка - Київ.,. 2003.
3. Харламов І.Ф. Саморозвиток особистості і виховання. М., 1998.

1. Основні поняття психології виховання.

Поняття виховання розглядаються у філософії, соціології, педагогіці, психології та ін., Але і в рамках однієї науки немає єдиного його визначення. Наведемо деякі:

Виховання - цілеспрямоване управління процесом соціального розвитку особистості, через включення дитини в різні види соціальних відносин у навчанні, спілкуванні, грі, практичної діяльності (М.І. Рожков, 1994).

Виховання - це цілеспрямоване формування відносин до системи найвищих цінностей гідно життя гідного людини і формування у дитини здатності вибудувувати індивідуальний варіант власного життя в межах гідного життя (Н.Є. Щуркова, 2000).

Принципи виховання:

Принцип суспільної спрямованості виховання.

П-п зв'язку виховання з життям, працею.

П-п опори на позитивне в вихованця, людині.

П-п гуманізації виховання.

П-п особистісного підходу у вихованні.

П-п єдності виховних впливів.

Зміст виховання розкривається як «базова культура особистості», куди входять: економічна культура і культура праці; політична, демократична і правова; моральна та екологічна; художня і фізична; культура сімейних відносин, культура життєвого самовизначення (тобто готовність бути суб'єктом власного життя).

Методи виховання. Методи формування свідомості: розповідь, пояснення, роз'яснення, лекція, етична бесіда; умовляння, навіювання, інструктаж, диспут, доповідь, приклад. Методи організації діяльності і формування досвіду поведінки: вправа, привчання, педагогічне вимога, громадська думка, виховують ситуації. Методи стимулювання: змагання, заохочення, покарання.

Форми виховання. Індивідуальні макрогрупові, групові (за кількістю учасників) (колективні від 5 до 40 осіб), масові.

Контроль і оцінка результату. Постійна діагностика рівня вихованості на основі критеріїв вихованості (показника рівня сформованості різних якостей особистості і колективу).

Основна мета виховання - допомога дитині в його становленні як суб'єкта саморозвитку. Виховання здійснюється в ході інтеріоризації цінностей і смислів, тобто шляхом їх засвоєння в результаті усвідомлення і вибору (процес культууроосвоєння).

Головна мета психологічного супроводу виховання - створення соціально-психологічних умов, в яких кожна дитина могла б стати суб'єктом свого життя: діяльності, спілкування і власного внутрішнього світу. Центральний принцип психологічного супроводу виховання - цінність особистісного вибору і самовизначення в значущих життєвих ситуаціях.

2. Проблема управління вихованням особистості.

Питання про управління навчально-виховним процесом встало порівняно не давно - з моменту розповсюдження кібернетичної теорії управління на соціальні явища і процеси. Управління передбачає не тільки діяльність вихователя, воно включає все, що може так чи інакше впливати на вихованця, формувати у нього погляди, переконання, якості особистості, позиції. Управління вихованням включає в себе такі елементи, як:

- Проектування розвитку особистості, планування необхідних виховних впливів;

- Організацію виховних впливів;

- Регулювання і коригування перебігу виховних впливів на основі поточного збору інформації;

- Підсумковий облік і контроль відповідності кінцевих виховних результатів проекту розвитку.

Розрізняють зовнішнє (здійснюване через зовнішні фактори) і внутрішнє управління. Розглянемо механізм перетворення зовнішнього виховного управління у внутрішню систему самоврядування та самовиховання.

На першому етапі формування особистісного властивості зовнішнє управління здійснюється:

- Вихователем, керівником, колективом, які вибирають «педагогічний зразок»;
- Через організацію тривалої дії зразка;
- За рахунок носія педагогічного зразка (яскравість, популярність, авторитетність і т.д. дуже впливають на прийняття зразка вихованцем).

На другому етапі формування особистісного властивості (перетворення стимулу в мотив) зовнішнє управління здійснюється в тому, що:

- Вихователь підбирає педагогічний зразок і тим самим програмує мотиви;
- Актуалізується вже сформований мотив, але з якихось причин заглушений;
- Здійснюється корекція мотивації.

На третьому етапі здійснюється вибір форми поведінки на основі мотиву.

Зовнішнє управління включає в себе:

- Вибір і пропозиція прийнятною для школяра форми поведінки;
- Припинення розгортання мотиву в дію, поведінку.

На четвертому етапі здійснюється реалізація мотиву в поведінці і перехід останнього в звичку. Зовнішнє управління створює:

- Умови для успішного початку і завершення обраної форми поведінки (це робить вихователь, колектив);
- Умови для неодноразового виконання даної дії;
- Позитивний емоційний настрій по відношенню до розпочатої дії;
- Коригування дії.

На п'ятому етапі відбувається перетворення звичної форми поведінки у властивість особистості. Тут зовнішнє управління і самоврядування нівелюються.

3. Показники і критерії вихованості учнів.

Перед психологією виховання стоїть питання про критерії вихованості школяра. М.В. Гамезо, наприклад, виділяє 2 критерії вихованості:

1. Рівень сформованості моральних потреб, почуттів, звичок (в даному випадку мається на увазі зміст моральної сфери: то чим керується людина).

2. Рівень навмисності, довільності поведінки: моральна стійкість людини, вміння долати труднощі неможливі без уміння керувати своїми бажаннями, своєю поведінкою. Здатність людини діяти під впливом наміри, долати всі інші безпосередні спонукання, бажання, які заважають виконувати намір, говорить про те, що людина свідомо керує своєю мотиваційною сферою.

А.К. Маркова вказує, що надзвичайно важливим для оцінки ефективності праці вчителя є ті психічні зміни в розвитку учнів, які відбуваються в результаті праці вчителя: навченість і здатність до навчання, вихованість і вихованість.

Вихованість учня включає:

- Запас моральних уявлень (те, що воно знає про норми поведінки і ставлення до суспільства);

- Моральні переконання (як учень сприймає моральні норми для себе особисто, тобто особисте, упереджене ставлення до моральних норм - особистісні смисли, мотиви, цінності);

- Реальну моральну поведінку (як знання і переконання реалізуються в поведінці).

Вихованість є узгодженість знань, переконань і поведінки. Вихованість - це можливість учня до подальшого особистісного росту разом з дорослими, сприйнятливості до виховання, потенційний рівень вихованості.

Лекція № 11

Основні закономірності, принципи та основні форми виховання

Питання

1. Закономірності виховання.
2. Ефективність виховання.
3. Принципи виховання.
4. Організаційні форми виховної роботи.

Список літератури

- 1.Бабанський Ю.К. Педагогіка. - М., 1988.
- 2.Подласий І.П. Педагогіка. М. 2001.
- 3.Харламов І.Ф. Педагогіка. М. 1990.
- 4.Шванцар Й. Діагностика психічного розвитку. - Прага, 1978.

Додаткова література

1. Волкова Н.П. Педагогіка - Київ.,. 2003.
3. Харламов І.Ф. Саморозвиток особистості і виховання. М., 1998.

1. Закономірності виховання.

Закономірності виховання – стійкі, повторювані, об'єктивно існуючі істотні зв'язки у ньому, реалізація яких сприяє забезпеченню ефективного розвитку особистості людини.

У виховному процесі виділяють такі закономірності (Фицула М. М.):

1. Виховання органічно пов'язане із суспільними потребами й умовами виховання. Розвиток незалежної України вимагає формування у підростаючого покоління національного свідомості, любові до Батьківщини, до рідної мови, до свого народу, її традицій, історії та культури.

2. Людина виховується під впливом різноманітних факторів.

3. Результати виховання залежать від виховного впливу на внутрішній світ дитини. Це стосується формування її мислен поглядів, переконань, ціннісних орієнтацій, емоційної сфери. Виховний процес повинен постійно трансформувати зовнішні впливи у внутрішні, тобто мотиви, установки, орієнтації.

4. Визначальними у вихованні є діяльність і спілкування. Ефективність виховання залежить від ставлення особистості до навколишньої дійсності взагалі та до спрямованих на неї педагогічних впливів зокрема.

5. Ефективність виховання залежить від взаємин у виховному колективі. Здорово морально – психологічна атмосфера в колективі сприяє формуванню у дітей позитивних моральних якостей, відбувається процес взаимовоспитання.

6. Ефективність виховання виростає, коли виховує займаються самовихованням. Самовиховання має бути не сама по собі, а має поєднуватися з вихованням.

Ці закономірності, на думку Фицулы, необхідно враховувати під час створення будь-небудь виховної ситуації. Це дає змогу педагогу відпрацювати задану схему дій, щоб досягти поставленої мети.

2. Ефективність виховання.

1. Від сформованих виховних відносин. Вплив на особистість здійснюється через її ставлення до всього навколишнього, в тому числі і до педагогічним впливам.

2. Від відповідності мети і організації дій, що допомагають цю мету досягти.

3. Від відповідності соціальної практики і характеру (спрямованості, змісту) виховного впливу на вихованців. Виховний процес супроводжується тим, що людина мислить і діє, одержує знання і набуває практичний досвід, засвоює норми і правила соціальної поведінки і тут же перевіряє їх на практиці.

4. Від сукупної дії об'єктивних і суб'єктивних факторів.

5. Від інтенсивності виховання і самовиховання. Самовиховання – це діяльність людини, спрямована на вдосконалення своєї особистості. У процес самовиховання, особистість виступає як суб'єкт виховного процесу.

6. Від активності його учасників у педагогічній взаємодії.

7. Від ефективності супутніх їй процесів розвитку та навчання.

8. Від якості виховного впливу.

9. Від інтенсивності впливу на внутрішню сферу» вихованця. Поняттям «внутрішня сфера» позначається система мотивів, потреб, емоцій, інтелекту особистості, розглянута як цілісне утворення.

10. Від поєднання педагогічного впливу та рівня розвитку вербальних і сенсомоторних процесів вихованців.

11. Від інтенсивності та якості стосунків (спілкування) між самими вихованцями.

3. Принципи виховання.

Принципи виховання – це загальні вихідні положення, в яких виражені основні вимоги до змісту, методів, організації виховного процесу.

Охарактеризуємо вимоги, що пред'являються до цих принципів.

1. **Обов'язковість.** Принципи виховання – це не порада, не рекомендація; вони вимагають обов'язкового і повного втілення у практику

2. **Комплексність.** Принципи несуть у собі вимоги комплексності, що передбачають їх одночасне, а не по чергове, ізольоване застосування на всіх етапах виховного процесу. Принципи використовуються не на ланцюжку, а фронтально і все відразу.

3. **Рівнозначність.** Принципи виховання як загальні фундаментальні положення рівнозначні, серед них немає головних і другорядних,

Сучасна вітчизняна педагогічна наука виділяє систему основних принципів виховання, яка включає в себе 6 принципів:

1. Індивідуальний і диференційований підхід у вихованні.

2. Виховання в групі і через колектив.

3. Виховання в процесі діяльності.

4. Поєднання високої вимогливості до виховуваного з повагою і турботою про них (гуманізація виховання).

5. Опора на позитивне в особистості й групи.

6. Єдність, узгодженість, наступність у вихованні.

4. Форми виховання.

Форми виховання – це способи організації виховного процесу, в яких організуються взаємодії вихователя і вихованців у різних умовах. Форми в поєднанні з методами виховання оптимізують роботу і дозволяють досягати наміченої мети.

За наявності контакту з вихователем виділяють:

1. Пряме виховання.

2. Непряме виховання.

Також виділяють форми виховної роботи в залежності від кількості учнів. Це:

1. Масові форми.

2. Групові форми.

3. Індивідуальні форми.

До основних форм впливу на індивіда відносяться:

- індивідуальна бесіда;

- індивідуальна допомога;

- індивідуальне завдання;

- індивідуальне доручення;

- індивідуальний контроль та ін.

Лекція № 12

Соціально психологічні аспекти виховання особистості

Питання

1. Спілкування як фактор виховання.
2. Роль колектива в виховання учнів.
3. Сім'ї як соціально психологічний чинник виховання.
4. Виховання та формування соціальних установок особистості.

Список літератури

1. Зимняя И. А. Педагогическая психология. М., 1999.
2. Немов Р.С. Психология, т.2. М.:Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003.
3. Талызина Н.Ф. Педагогическая психология. М., 1998.

1. Спілкування як фактор виховання.

З точки зору соціально-психологічної правильне виховання являє собою науково-обгрунтоване спілкування людей, розраховане на розвиток кожного з них як особистості. Виховний вплив людини на людину передбачає правильне сприйняття й оцінку один одного людьми, які залучені в цей процес.

Психолог М.І. Лісіна вивчала процес розвитку спілкування і його роль у вихованні дітей раннього віку. Вона встановила, що з народження дитини його спілкування з оточуючими людьми прямує особливою потребою, яка полягає в прагненні людини до самопізнання, до пізнання навколишніх людей з метою саморозвитку.

М.І. Лісіною було встановлено, що протягом перших семи років життя виникають 4 основні форми спілкування:

1. Ситуативно - особистісне (перше півріччя життя). Найбільш яскраво представляє в комплексі поживлення (емоційно позитивна реакція дитини 2-3-х місяців на близького для нього людини, що виражається в прояві радості і підвищенні загальної рухової активності).

2. Ситуативно-ділове (від 6 місяців до 2 років). Воно охоплює предметні ігри дітей з дорослими.

3. Внеситуативно-пізнавальне (від 3 років до 5 років). Воно пов'язане з розвитком загальної пізнавальної активності, в результаті якої, вивчаючи навколишню дійсність, дитина ставить безліч питань дорослому про предмети та явища.

4. Внеситуативно-особистісне (6-7 років). Воно служить пізнанню дитиною світу людей і людських взаємин.

Змістом спілкування, яке служить виховним цілям, є передача від людини до людини корисної інформації, на основі якої люди можуть формуватися і розвиватися як особистості. Ця інформація включає цінності, норми і форми поведінки, оцінки і уявлення, ідеали, цілі і сенс життя.

2. Роль колектива в виховання учнів.

Система виховання, що склалася в нашій країні, отримала назву колективну. В її основі лежить теза, згідно з яким виховання, і, отже, повноцінний розвиток особистості можливі тільки в колективі і через колектив. Своїми практичними справами А.С. Макаренко довів, що розвинений дитячий колектив відіграє важливу роль у перевихованні особистості. На основі аналізу свого досвіду А. С. Макаренка визначив, що колектив - це така група дітей, яку об'єднують спільні, що мають суспільно цінний сенс мети і спільна діяльність, організована для їх досягнення.

Інший дослідник цієї проблеми, В.М. Бехтерев, провів серію експериментів, в яких довів, що вплив групи, що нагадує середній, реальний колектив, на індивіда не завжди і не в усьому тільки позитивне. Наприклад, їм було встановлено, що такий колектив може пригнічувати особливо творчу, обдаровану особистість, мимоволі перешкоджаючи її розвитку, не беручи і через нерозуміння, заздрості і нездорових агресивних тенденцій навіть активно відкидаючи її творіння. Таким чином, вплив колективу на особистість може бути як позитивним, так і негативним.

Як вважає Р.С. Немов, високорозвинені дитячі колективи надають тільки позитивний вплив на виховання особистості, але таких було за різними даними 6-8%. Середньо і слабозвинені в соціально-психологічному відношенні колективи (а їх найбільша кількість) двояко впливають на психологію і поведінку особистості. Зміни, що відбуваються в нашому суспільстві, вимагають зміни педагогічних поглядів, зокрема уточнення ролі колективу у вихованні особистості. Немов у зв'язку з вищесказаним припускає наступне тези (умови позитивного впливу колективу на особистість):

Вплив групи на розвиток дитини велике. Людина - істота соціальна, і тому залежимо від оточуючих його людей, дитина - істота формується і розвивається »і тому залежимо подвійно. На різних етапах соціалізації вплив групи на дитину має різне значення. На

дошкільника впливає насамперед ближнє соціальне оточення (сім'я). При вступі дитини до школи - класний і педагогічний колектив. У підлітковому віці посилюється вплив однолітків. Старші школярі багато в чому залежні від думки далекого соціального оточення.

3. Сім'я як соціально психологічний чинник виховання.

Роль сім'ї у суспільстві неперівнянна за своєю силою ні з якими іншими соціальними інститутами, так як саме в сім'ї формується і розвивається особистість людини. У сім'ї закладаються основи моральності, формуються норми поведінки, розкривається внутрішній світ та індивідуальні якості особистості. Сім'я сприяє самоствердження людини, стимулює його соціальну, творчу активність.

Сім'я - заснована на шлюбі та (або) кровній спорідненості мала соціальна група, члени якої об'єднані спільним проживанням і веденням домашнього господарства, емоційним відносинами і обов'язками один перед одним.

Типи сім'ї класифікуються за різними ознаками:

- За кількістю дітей: багатодітні, малодітні, однодітні, бездітні.

- По складу: однопоколінні (тільки подружжя); двохпоколінні (батьки і діти); міжпоколінні (спільно проживають діти, батьки, і батьки батьків), неповні (один з батьків).

- За характером взаємовідносин: ідеальна, середня, негативна або скандально-дратівлива.

- По стійкості сімейних відносин: гармонійна, що розпадається, розпалася.

- За рівнем добробуту: благополучна, псевдоблагополучная, неблагополучна.

Р. Хоментаскас вважає, що при вихованні дітей у сім'ї необхідно враховувати наступні моменти:

Дитина - не просто продукт виховних впливів батьків. Вона активна, сама осмислює сім'ю і себе в ній, визначає свою поведінку, ставлення до сім'ї і до себе самого.

У педагогіці виділяються наступні стилі виховання дітей у сім'ї.

Гіперопіка. Часто зустрічається в сім'ях з однією дитиною, особливо якщо він довгоочікуваний. Має два прояви.

У першому випадку дитина виховується по типу «кумира».

У другому випадку дитина виховується під постійним пильним наглядом дорослих членів сім'ї, надмірним контролем за його діями.

Гіпопротекція. Також має два прояви.

У першому випадку дитина виховується по типу «Попелюшки», тобто в обстановці емоційної знедоленості, байдужості, холодності.

У другому випадку дитина, навіть будучи одним в сім'ї, виховується по типу «безпритульного» у сім'ях, де батьки байдужі до проблем та інтересів дитини, не приділяють дитині належної уваги, так як їх хвилює тільки власна кар'єра, свої особисті проблеми і т.д.

Співпраця. Стиль виховання, що приводить до позитивних результатів у розвитку особистості дитини. У такій сім'ї батьки виявляють до дитини достатньо уваги, турботи і любові; підтримують інтереси і схильності дитини, допомагають у розвитку та реалізації її здібностей, визнаючи його право на творчу самореалізацію. Батьки допомагають дитині вирішувати складні проблеми і ситуації, заохочуючи його самостійність у вирішенні виниклих труднощів; обговорюють вчинки дитини, допомагаючи йому правильно оцінити свої дії з моральної точки зору; демонструючи такт і рівність у взаєминах, встановлюють з дитиною довірливі доброзичливі відносини.

4. Виховання та формування соціальних установок особистості.

Психологічний аспект виховання багато в чому означає формування і зміна соціальних установок людини. Нагадаємо, що соціальна установка має три компоненти:

знання, емоції і дії. Виховання соціальних установок зводиться до зміни однієї або декількох їх складових. Педагогічний вплив на соціальну установку дитини включає чотири стадії:

- Залучення уваги дитини до того чи іншого питання, збудження його інтересу;
- Пред'явлення нової інформації;
- Переконання.

Коротко охарактеризуємо кожну з них.

Психологами було встановлено, що якщо чимось незначно відволікати увагу людини, то ефект переконання (зміни соціальних установок) буде сильнішим, ніж без цієї процедури. У ситуації неуважності уваги людини легше переконати прийняти ту чи іншу точку зору, так як ми не даємо можливість людині глибоко вникнути в наведені аргументи. Однак, треба пам'ятати, що переконує ефект відволікання уваги залежить від емоційної забарвленості того, на що це увага відволікається. «Приємні» речі позначаються позитивно, а «не дуже приємні» факти знижують даний ефект.

Так як соціальні установки включають раціональний і емоційний компоненти, то будь-який з них можна використовувати для спрямованого педагогічного впливу. Виховання, засноване на раціональному компоненті, зазвичай апелює до розуму дитини. У цьому випадку вихователь намагається його переконати за допомогою логічних доказів.

При використанні емоційної форми впливу зазвичай звертаються до наступних психолого-педагогічних прийомів: посилення на авторитет («так вважає тато»), звернення до зразка («так використовується, коли логічні аргументи або слабкі, або відсутні. Базується на ефекті навіювання. Іноді використовують для впливу на соціальні установки у виховних цілях прийом збудження страху у дітей, але цей прийом не дуже ефективний.

Навіть якщо переконання ґрунтується на добре продуманою і підбраною сукупності фактів, спосіб їх надання дитині може істотно вплинути на результат переконання, один і той же факт може бути представлений і сприйнятий дитиною по-різному. ять хороші діти»).

Ефективність педагогічного впливу визначається тим, як ставиться дитина до вихователя. Психологами було встановлено, що помірною точкою зору з обговорюваного питання сприймається як крайня на тлі різко протилежної їй позиції, і навпаки (ефект контрасту). Людям властиво перебільшувати або применшувати свої розбіжності в думках в залежності від відносин, що існують між ними і тими людьми, які дотримуються відповідного думки (ефект асиміляції). Якщо симпатизуємо людині, то розбіжності применшуємо, якщо не симпатизуємо - відповідно перебільшуємо.

Лекція № 13

Активні методи психічного та особистісного розвитку учнів

1. Активні методи у роботі з учнями.
2. Роль гри в психічному розвитку і вихованні особистості.
3. Виховання особистості в образотворчій діяльності.
4. Вплив казки на формування особистості.

Список літератури

1. Зимняя И. А. Педагогическая психология. М., 1999.
2. Ключева Н.В. Педагогическая психология. М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003.
3. Немов Р.С. Психология, т.2. М.:Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003.
4. Талызина Н.Ф. Педагогическая психология. М., 1998.

1. Активні методи у роботі з учнями.

Використовуючи активні та інтерактивні методи навчання учні вчать культурі спілкування, аналізують, зіставляють, вчать виділяти головне, вміло застосовують набуті навички на практиці, набувають комунікативних навичок. Значно підвищується інтерес учнів до знань і зростає самоповага. Тому, за активними і інтерактивними методами навчання – майбутнє. Постійне впровадження їх у практику роботи робить навчально-виховний процес значущим, дає змогу орієнтуватися на особистість учня. І дає, врешті-решт, вагомі здобутки у розвитку особистості – найвищої цінності суспільства.

Усі надбання, здобуті протягом багаторічної праці, дали змогу розробити наскрізну програму курсу «Я – громадянин України». Запропонована програма допомагає створити умови для народження особистості в дитині, зернини якої були закладені від початку. Зміст занять відповідає можливостям та досвіду дітей: казкотерапія; інтерактивні тренінги; заняття, направлені на розвиток терпимості, сердечності, чуттєвості, милосердя, відповідальності; аналіз літературних творів; дитяче філософствування про добро та зло у житті людей, про покращення життя в цілому; завдання, направлені на глибоке переживання тієї чи іншої ситуації; бесіди, які навчають дитину мріяти і свої мрії втілювати в життя.

2. Роль гри в психічному розвитку і вихованні особистості.

Величезна роль у розвитку та вихованні дитини належить грі - найважливішим виду діяльності. Вона є ефективним засобом формування особистості дошкільника, його морально - вольових якостей, у грі реалізуються потреба на світ. Вона викликає істотну зміну в його психіці. Найвідоміший в нашій країні педагог А.С. Макаренко так характеризував роль дитячих ігор; "Гра має важливе значення в житті дитини, має теж значення, яке в дорослого має діяльність робота, служба. Який дитина в грі, таким багато в чому він буде в роботі. У цій виховання майбутнього діяча відбувається, перш за все, в грі ...".

Гра допоможе педагогу згуртувати дитячий колектив, включити в активну діяльність дітей замкнених і сором'язливих. В іграх виховується свідомо дисципліна. Діти привчаються до дотримання правил, справедливості, вмінню контролювати свої вчинки, правильно і об'єктивно оцінювати вчинки інших. Гра для дітей - важливий засіб самовираження, проба сил. В іграх дорослий може краще пізнати своїх дітей, їх характер, звички, організаторські здібності, творчі можливості, що дозволить йому знайти найбільш правильні шляхи впливу на кожного з дітей. І, що теж дуже важливо, ігри зближують дорослого з дітьми, допомагають встановити з ними тісніший контакт.

Ознаки гри:

- Непродуктивність; орієнтованість на процес; умовність ігрової ситуації;
- Навчальне, виховує і розвиваюче значення для психологічної підготовки дитини до майбутнього життя; історико-культурна значимість; двуплановість;
- Рольова структура; можливість заміщення реальних об'єктів ігровими;
- Швидка зміна ситуацій і настільки ж швидке пристосування дій до нової ситуації.

Гра - поняття багатозначне, позначає цілий спектр людських занять - від дозвільної до ділової сфери. Гра - спосіб буття культури, писав Й. Хейзінга в кн. «Людина, що грає» (М., 1992), онтологічно притаманне людині освіту, необхідний спосіб соціального життя. Гра, по Л.С. Вигодський, створює «зону найближчого розвитку», в ній дитина стає «як би на голову вище самого себе». В ході гри формується здатність до рефлексії. Ельконін: «Норми, що лежать в основі людських взаємин, стають через гру джерелом розвитку моралі самої дитини». Гра - метод пізнання, спосіб життєдіяльності і дитини і дорослого; вона створює умови для формування здібностей до спілкування і розвитку інтелекту.

Функції гри:

1. Самореалізації дитини як особистості (важливий сам процес).
2. Комунікативна (досвід взаємодії, відносин).
3. Діагностична (володіє предсказательную, поле дитячого самовираження).
4. Терапевтична та корекційна (засіб аутопсіхотерапія, програвання травматичних ситуацій у безпечній обстановці: зниження гостроти переживань, зняття страхів, психічних травм, пр., Землетрус у Вірменії, війна й ін.).
5. Розважальна (привабливість: від розваги до розвитку, фактор здоров'я).
6. Реалізації завдань віку (дошкільник - провідна діяльність, підлітки - досвід відносин).

Види ігор (Г. Крайг «Психологія розвитку»):

- Сенсорні: придбання сенсорного досвіду (пізнання властивостей речей);
- Моторні: усвідомлення свого фізичного «Я», формування культури тіла;
- Метушня: фізичні вправи, емоційна саморегуляція (бійки, «бійки»);
- Мовні: освоєння граматики, ритміки і мелодії мови, змісту промови (ігри в слова);
- Рольові та імітації: освоєння відносин, норм, традицій (проживання ролей і ситуацій: дочки-матері, водій-інспектор та ін.).

3. Виховання особистості в образотворчій діяльності.

У формуванні особистості дитини неоціненне значення мають різноманітні види художньо-творчої діяльності: малювання, ліплення, вирізання з паперу фігурок і наклеювання їх, створення різних конструкцій з природних матеріалів і т.д. Такі заняття дарують дітям радість пізнання, творчості. Зазнавши це почуття одного разу, дитина буде прагнути у своїх малюнках, аплікаціях, виробках розповісти про те, що дізнався, побачив, пережив.

Образотворча діяльність дошкільників як вид художньої діяльності повинна носити емоційний, творчий характер. Педагог повинен створювати для цього всі умови: він перш за все повинен забезпечити емоційне, образне сприйняття дійсності, формувати естетичні почуття і уявлення, розвивати образне мислення та уяву, вчити дітей способам створення зображень, засобам їх виразного виконання. Процес навчання повинен бути спрямований на розвиток дитячого образотворчого творчості, на творче відображення вражень від навколишнього світу, творів літератури і мистецтва.

Образотворча діяльність є продуктивною діяльністю, яку дитина освоює до трьох років. До двох з половиною років діти, як правило, безцільно черкають олівцем по будь-якій поверхні. У віці 3 років діти починають малювати окремі форми: лінія, спіраль, круг, квадрат, хрест, трикутник і т.п. В 4 роки діти здатні вже об'єднувати окремі форми в поєднання за задумом, знаменуючи початок стадії предметного малюнка. Першим малюнком зазвичай буває людська фігура, потім слідує малюнки квітів, тварин, будинків, автомобіля, корабля.

На заняттях з образотворчої діяльності розвивається мова дітей: засвоєння і назва форм, кольорів та їх відтінків, просторових позначень сприяє збагаченню словника; висловлювання в процесі спостережень за предметами, при обстеженні предметів, будівель, а також при розгляданні ілюстрацій, репродукцій з картин художників позитивно впливають на розширення словникового запасу і формування зв'язного мовлення.

Таким чином, образотворча діяльність сприяє сенсорному вихованню та розвитку наочно-образного мислення. Дитяче образотворче творчість має суспільну спрямованість. Дитина малює, ліпить, конструє не тільки для себе, а й для оточуючих. Йому хочеться, щоб його малюнок щось сказав, щоб зображене їм дізналися. Громадська спрямованість дитячої образотворчої творчості виявляється і в тому, що у своїй роботі діти передають явища суспільного життя.

4. Вплив казки на формування особистості.

Казка - це вид усної народної творчості. Сюди також відносяться міфи, легенди, метафори, прислів'я та інше. Казка - це одна з форм естетичної творчості у дітей. Один з її коренів - це робота дитячої фантазії: будучи органом емоційної сфери, фантазія шукає образів, щоб виразити в них дитячі почуття. Існує безсумнівна і глибока зв'язок між іграми та казками; можна було б навіть сказати, що всяка казка, у своїй суті, є не що інше, як фабула гри - незалежно від того, чи була ця гра зіграна чи ні.

Зупинимося докладніше на кожному з цих видів казок, а також їх вплив на розвиток особистості.

1. Народні казки:

Найбільш древні народні казки в літературознавстві називаються міфами. Міфологія складалася в різних народів в період бронзового століття і початку розкладання первісних відносин. Найдавніша основа міфів і казок - єдність людини і природи. Для нашого далекого предка природа була живою і процес «міфосложення» і «казкотворчества» був пов'язаний з принципом «ожитворення». Саме цей принцип використовують сьогодні, створюючи нові казки.

2. Казки про тварин:

Діти до 5 років ідентифікують себе з тваринами, намагаються бути схожими на них. Тому, казки про тварин краще всього передадуть маленьким дітям життєвий досвід. Представники тваринного царства знайомі йому або як товариші по іграх, або як промайнули в зоопарку фігури, що вселяють жах, то захоплення, або як полувоображаємі істоти з незрозумілими властивостями, про які він тільки чув або читав. Можливо, всі вони «сходять» до нього з телевізійного екрану, де в цьому віці навіть реклама випромінює чарівний світ.

3. Побутові казки:

Вони розповідають про мінливості сімейного життя, показують способи вирішення конфліктних ситуацій, формують позицію здорового глузду і здорового почуття гумору по відношенню до незгод, розповідають про маленьких сімейних хитрощах. Тому побутові казки незамінні в сімейному консультуванні і при роботі з підлітками, спрямованої на формування образу сімейних відносин.

4. Страшні казки:

Ці казки розповідають про нечисту силу. У сучасній дитячій субкультурі розрізняють також казки - страшилки. Мабуть, тут ми маємо справу з досвідом дитячої самотерапії: багаторазово моделюючи і проживаючи тривожну ситуацію в казці, діти звільняються від напруги і набувають нові способи реагування. Що таке страшилка? Це найцікавіший психологічний матеріал, що дозволяє побачити найпотаємніші куточки світу дітей.

5. Чарівні казки:

У казці представлена форма ініціативного ставлення до світу. Ініціація дії - це основна подія, в якому народжується суб'єкт слухання казки. Чарівні казки і близькі до них художні форми часто використовуються в дослідницькій і педагогічній практиці. З їх допомогою у дошкільнят намагаються вибудувати бажане «морально-правильне» поведінку.

6. Авторські казки:

Вони більш трепетні, образні, ніж народні. Якщо ми хочемо допомогти пацієнтові усвідомити свої внутрішні переживання, ми, напевно, виберемо авторську казку, незважаючи на велику кількість особистісних проєкцій (вони-то і цінні на той момент). Деякі авторські казки формують негативний життєвий сценарій, але він складається в тому випадку, якщо філософський, духовний сенс казки був не зрозумілий (тобто, було домінуюче почуття, яке спричинило за собою вибір певного моменту). Тоді робота з життєвим сценарієм повинна бути розпочата з переосмислення філософського сенсу казки.

Лекція № 14

Психологічні основи педагогічної діяльності

Питання

1. Місце педагога в сучасному суспільстві.
2. Педагогічна діяльність: зміст, функції, стилі.
3. Спілкування в педагогічній діяльності.

Список літератури

1. Зимняя И. А. Педагогическая психология. М., 1999.
2. Ключева Н.В. Педагогическая психология. М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003.
3. Немов Р.С. Психология, т.2. М.:Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003.
4. Талызина Н.Ф. Педагогическая психология. М., 1998.

1. Місце педагога в сучасному суспільстві.

Успіхи у навчанні та вихованні дітей визначається безліччю факторів, кожен з яких є досить ваговим, і нехтування цими факторами неминуче веде до невдачі: методика навчання і виховання, вікові особливості учнів, наявний рівень їх розвитку та ін. Одним їх важливих чинників є особистість педагога, його професійна діяльність, вимоги, що пред'являються до нього, шляхи професійного самовдосконалення.

Професійний педагог - це єдина людина, яка більшу частину свого часу відводить на навчання і виховання дітей.

До особистості педагога пред'являється ряд найсерйозніших вимог. Серед них можна виділити головні (любов до дітей, до педагогічної діяльності, наявність спеціальних знань у тій галузі, якій він навчає дітей, широка ерудиція, педагогічна інтуїція, високорозвинений інтелект, високий рівень загальної культури і моральності, професійне володіння різноманітними методами навчання і виховання дітей). Без будь-якого з перерахованих факторів успішна або ефективна діяльність (праця) не можлива) і другорядні вимоги (додаткові) (товариськість, артистичність, весела вдача, хороший смак і ін.

Для того, щоб успішно справлятися зі своєю роботою, педагог повинен мати загальні та спеціальні здібності. У число загальних відносяться ті, які визначають високі результати в будь-якій людській діяльності, а до спеціальних відносяться ті, від яких залежить успіх саме педагогічної діяльності, навчання та виховання дітей. До них відносяться:

- Здатність бачити, відчувати, чи розуміє навчається досліджуваний матеріал;
- Здатність самостійно підбирати навчальний матеріал;
- Здатність по-різному викладати, доступним чином пояснювати один і той же матеріал, з тим, щоб забезпечити його розуміння й засвоєння всіма учнями;
- Здатність будувати навчання з урахуванням індивідуальності учнів;
- Здатність правильно будувати урок;
- Здатність передавати свій досвід іншим вчителям;
- Здатність до самонавчання;
- Здатність формувати в учнів мотивацію і структуру навчальної діяльності та ін.

2. Педагогічна діяльність: зміст, функції, стилі.

Педагогічна діяльність являє собою виховний і навчальний вплив вчителя на учня (учнів), спрямований на його особистісне, інтелектуальне і діяльнісний розвиток, одночасно виступає як основа його самовиховання і самовдосконалення.

Педагогічна діяльність має ті ж характеристики, що й будь-який інший вид людської діяльності. Це перш за все наполегливість, вмотивованість, предметність. Специфічною характеристикою педагогічної діяльності, по Н.В. Кузьміної, є її продуктивність.

Предметний зміст педагогічної діяльності.

Педагогічна, як і будь-який інший вид діяльності, визначається психологічним (предметним) змістом, в який включаються мотивація, цілі, предмет, засоби, способи, продукт і результат. У своїй структурній організації педагогічна діяльність характеризується сукупністю дій (умінь).

Предметом педагогічної діяльності є організація навчальної діяльності учнів, спрямованої на освоєння ними предметного соціокультурного досвіду як основи і умов розвитку.

Засобами педагогічної діяльності являються наукові (теоретичні та емпіричні) знання, при допомозі і на основі яких формується тезаурус навчаються.

Всі педагогічні функції поділяються на дві групи - наполегливі та організаційно-структурні.

У першу групу входять орієнтаційна, розвиваюча, мобілізуюча (стимулююча психічний розвиток учнів) і інформаційна функції. Ця група функцій співвідноситься з дидактичними, академічними, авторитарними, комунікативними здібностями людини.

Узагальнення результатів дослідження другої групи функцій - організаційно-структурних - дозволяє відзначити загальний зміст, до неї входять конструктивні, організаторські, комунікативні та гностичні функції.

Стилі педагогічної діяльності передусім поділяються на три загальних види: авторитарний, демократичний і ліберально-попустительський.

Авторитарний стиль. Учень розглядається як об'єкт педагогічного впливу, а не рівноправний партнер. Учитель одноосібно вирішує, приймає рішення, встановлює жорсткий контроль за виконанням пропонуваного йому вимог, використовує свої права без врахування ситуації і думок учнів, що не обґрунтовує свої дії перед учнями.

Демократичний стиль. Учень розглядається як рівноправний партнер у спілкуванні, колега в спільному пошуку знань. Учитель залучає учнів до прийняття рішень, враховує їх думки, заохочує самостійність суджень, враховує не тільки успішність, але й особистісні якості учнів. Методами впливу є спонукання до дії, порада, прохання.

Ліберальний стиль. Учитель іде від прийняття рішень, передаючи ініціативу учням, колегам. Організацію і контроль діяльності учнів здійснює без системи, виявляє нерішучість, коливання. У класі неустойчивий мікроклімат, приховані конфлікти.

3. Спілкування в педагогічній діяльності.

Педагогічне спілкування - це професійне спілкування викладача з учнями на уроці чи поза ним (у процесі навчання і виховання), має певні педагогічні функції і спрямоване на створення сприятливого психологічного клімату, оптимізацію навчальної діяльності і відносин між педагогом і учнями всередині учнівського колективу. Педагогічне спілкування - багатоплановий процес організації, встановлення і розвитку комунікації, взаєморозуміння і взаємодії між педагогами та учнями, породжуваний цілями і змістом їхньої спільної діяльності.

Професійно-педагогічне спілкування - це система прийомів і методів, що забезпечують реалізацію цілей і завдань педагогічної діяльності і організують, направляють соціально-психологічне взаємодія педагога і виховуваних.

У педагогічному спілкуванні реалізуються комунікативна (обмін інформацією між спілкуються), інтерактивна (організація взаємодії) і перцептивна (сприйняття один одного партнерами по спілкуванню і встановлення взаєморозуміння) сторони. Акцентування виділених характеристик дозволяє говорити, що педагогічне спілкування має бути не важким обов'язком, а природним і навіть радісним процесом взаємодії.

Функції педагогічного спілкування.

Педагогічне спілкування багатогранно. Кожна грань визначається контекстом взаємодії. *Загальні функції* спілкування поділяються на:

- пізнавальну, що позначає пояснення навколишнього світу, інтонування соціально та особистісно значущих сторін у пізнаваних явища;
- емотивну, що представляє собою відношення мовця до повідомляємо і співрозмовнику;
- виховує, цілеспрямовано формує соціально-корисні якості особистості учня;
- фасилітативну, спрямовану на полегшення учневій процесу вираження себе, прояви того, що в ньому є позитивного;
- регулятивну, побуждающую адресата до дії, координації діяльності шляхом спілкування;
- функції самоактуалізації, що виробляє процес актуалізації своїх можливостей.

Лекція № 15

Психологія самовдосконалення вчителя

Питання

1. Психологічна компетентність вчителя.
2. Педагогічні здібності в структурі вчитель.
3. Психології самовдосконалення викладача.

Список літератури

1. Зимняя И. А. Педагогическая психология. М., 1999.
2. Ключева Н.В. Педагогическая психология. М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003.
3. Немов Р.С. Психология, т.2. М.:Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003.
4. Талызина Н.Ф. Педагогическая психология. М., 1998.

1. Психологічна компетентність вчителя.

Хоча в дослідженні професійної компетентності брали активну участь багато вчених 80-90-х років ХХ століття (Захарова, Соколов, Лобанова, Маркіна, Марков, Матяш, Петров, тощо), на жаль, в сучасній психо педагогічній науці немає єдності у визначенні поняття, її структурі та змісті. Різні підходи до трактування поняття психолого-педагогічної компетентності через свій динамізм і універсальність.

Психологічна компетентність характеризується ефективністю, конструктивною діяльністю (зовнішня та внутрішня) на основі психологічної грамотності, це означає, що ефективно застосування знань, здатність вирішити конкретні проблеми, проблеми.

Багато іноземних вчених не поділяють концепції психологічної компетентності та емоційної грамотності.

Різниця грамотності і компетентності полягає в використанні власного минулого досвіду, досвіду інших людей і суспільно історичні. Компетентність передбачає підключення узагальненого психологічного знання, володіння знаннями про конкретну особу в конкретній ситуації. Таким чином, основна відмінність між психологічною грамотністю і психологічною компетентністю в тому, що грамотна людина знає і розуміє (наприклад, як вести себе, як спілкуватися в будь-якій ситуації) як компетентно дійсно і ефективно використовувати знання і вирішення різних проблем, можливості переходу від слів до діла. Хороший вчитель знає психологію і ефективно використовує ці знання.

За словами деяких авторів (Марков, Кузьмін) психологічна компетентність залежить від особистості вчителя, його особистісних якостей. Особисті ділові якості вчителя зводяться до одного - психолого-педагогічна компетентність.

Що таке психологічна компетентність сучасного педагога?

Професійні компетенції вчителів відповідно до стандартів освіти чітко визначають суть психолого-педагогічної компетенції вчителя, який включає в себе:

-інформованість викладачів на індивідуальних особливостей кожного студента здібності, сильні сторони природи, переваги та недоліки попередньої підготовки, яка проявляється у продуктивній стратегії індивідуального підходу в роботі з ним;

-знань в процесах комунікації, які відбуваються в групах, з яким працює вчитель, процесів, що відбуваються в межах груп між студентами і між вчителями, вчитель і група студентів, знання про ступінь, які досягнення результатів бажаного навчання;

- можливість професійного самовдосконалення, а також сильні і слабкі сторони власної особистості та заходи про те, що і як зробити для себе, щоб поліпшити якість їх роботи.

Таким чином, у розвитку психологічної компетентності головну роль призначено самовдосконаленню, професійній та особистій свідомості, визначенню своїх професійних позицій.

2. Педагогічні здібності в структурі вчителя.

Педагогічні здібності - це стійка характеристика вчителя, що відображає структуру педагогічної діяльності, яка є необхідною умовою для її успішного виконання.

Н. В. Кузьмін виділяє два рівні педагогічних здібностей: перцептивно- рефлексивні та проєктивні здібності.

До важливих професійних якостей, за словами Маркової, відносять: педагогічна ерудиція, педагогічну ціленаполегливість, педагогічне (практичні та діагностичні) мислення, інтуїція, імпровізація викладання, педагогічне спостереження, педагогічний оптимізм, винахідливість, педагогічну рефлексію та педагогічних відбиття.

Професія викладача відноситься до професій "людина людина". За словами Клімова цей тип професії визначається такими якостями: хороше самопочуття, необхідність

спілкування, вміння психічно поставити себе місці іншої особи, здатність швидко зрозуміти наміри, думки, настрої інших людей, здатність швидко зрозуміти відносини людей тощо.

3. Психологія самовдосконалення викладача.

Підвищення якості викладання і навчання в системі освіти, безпосередньо залежить від рівня підготовки вчителів.

Такий рівень повинен продовжувати рости, і при цьому ефективність різних навчальних курсів, семінарів та конференцій повинні розвивати на протязі всього освітнього процесу.

Самоосвіта це необхідність для творчих і відповідальних осіб будь-якої професії, особливо для професії вчителя.

Самовдосконалення-це процес свідомого самопізнання.

Педагог є єдиною людиною, хто присвячує більшу частину свого часу до освіти і виховання дітей. Якщо навчанням та вихованням дітей вчителі не займалися б то нове покоління людей виявилася б досить не підготовлених, просто для того, щоб підтримувати соціального, економічного та культурного прогресу.

Педагогічний професіоналізм проявляється не тільки у високопродуктивній професійній діяльності, а й у гуманістичній орієнтації на розвиток особистості студентів у викладанні певних предметів у виборі навчальних методів і прийомів навчання, при підготовці студентів для безперервної освіти та самоосвіти.

Провідним компонентом професійного самовдосконалення і самоосвіти педагога є самоосвіта, за допомогою якої він "цілеспрямовано, певним чином шляхом навчання" підвищує свої професійні знання.

Процес професійного самовдосконалення в педагогічній діяльності є вкрай індивідуальним. Тим не менш, завжди існує чотири основних логічних пов'язаних фаз:

- обізнаність і дії на самовдосконалення;
- самовдосконалення - програма планування і формування;
- негайна практична реалізація завдань;
- самоконтролю та самоврядування корекції цієї діяльності.

Професія педагог є однією з стародавніх. Педагог призначений не тільки навчити своїх учнів основам наукової, заохочуючи їх до всебічного розвитку і формування ставлення роботи студентів, щоб підготувати їх для своєї роботи для участі у створенні багатства. Вчитель, фактично, знаходиться на початку розвитку продуктивних сил країни.

Для цього вчитель висуває високі вимоги. Для того, щоб задовольнити ці вимоги, вчителі повинні постійно брати участь у професійному розвитку і пам'ятати, що якщо джерело професійного самовдосконалення в педагогічній діяльності не підвищується, то це може вплинути на розвиток студентів.

Слід також зазначити, самовдосконалення вчителя полягає не стільки через вік, досвід, положення та досвіду роботи, скільки через здатність перетворити себе і здатності стати істинним предметом професійної діяльності на основі значення семантичної структури фізичної особи.

Самовдосконалення вчителя базується на трьох принципах (розвиток, діяльність і рефлексивність). На практиці очевидно, що мета самовдосконалення не буває в принципі, вона постійно вислизає від вас, як лінія горизонту. Таким чином, немає межі для досконалості.

Лекція № 16

Психологія педагогічного впливу

Питання

1. Поняття і види педагогічного впливу.
2. Вплив особистості педагога на педагогічну ситуацію.
3. Форми роботи психолога з педагогами.

Список літератури

1. Зимняя И. А. Педагогическая психология. М., 1999.
2. Немов Р.С. Психология, т.2. М.:Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003.
3. Талызина Н.Ф. Педагогическая психология. М., 1998.

1. Поняття і види педагогічного впливу.

Педагогічний вплив - особливий вид діяльності педагога, мета якого - досягнення позитивних змін психологічних характеристик вихованця (потреб, відносин, станів, моделей поведінки). Він визначається як функція психологічного простору і психологічного часу.

Традиційно в психології виділяють два основних види педагогічного впливу: переконання і навіювання.

Переконання - психологічний вплив, адресований свідомості, волі дитини. Це логічно аргументоване вплив однієї людини або групи осіб, яке приймається критично і виконується свідомо. Мета переконання - прагнення домогтися того, щоб вихованець свідомо прийняв погляди, відносини і слідував їм у своїй діяльності.

Навіювання - психологічний вплив, який відрізняється зниженою аргументацією, приймається при зниженій ступеня усвідомленості і критичності. Суть навіювання полягає в тому, що в психіку внушаемого (суггеренда) вводиться установка, спрямована на зміну психічної діяльності, яка стає його внутрішньою установкою, регулюючої психічну і фізичну активність при тій чи іншій мірі автоматизму.

В.Н. Куликов розглядає наступні види навіювання: навмисне і ненавмисне, позитивне і негативне, пряме і непряме.

Розрізняють позитивне і негативне навіювання в залежності від того, які психологічні властивості за змістом з точки зору моралі внушаються. Найчастіше негативні властивості внушаються ненавмисно, навмисно вводяться установки позитивного змісту. За способом впливу виділяються пряме і непряме навіювання.

Доцільність використання навіювання в педагогічній практиці пояснюється тим, що воно результативно тоді, коли волати до свідомості марно. Наприклад, при роботі з негативними і критично налаштованими підлітками або при роботі з "важкими" дітьми. В експериментальних працях [Шварц І.Є. Навіювання в педагогічному процесі] показано, що в роботі з «важкими», педагогічно запущеними дітьми, коли інші прийоми впливу не допомагають або малоефективні, можна застосовувати так звану релаксопедію. Це вербальне навіювання, що використовує релаксацію для посилення ступеня впливу.

У дидактичних цілях, в основному для вивчення іноземної мови, застосовують суггестопедію. Однак застосування суггестопедію ефективно тільки за певних індивідуальних особливостей учнів, зокрема, мають інтуїтивно-чуттєвий склад, лабільних, з переважанням перпен сигнальної системи, слуховий модальності сприйняття і мимовільного запам'ятовування. Для учнів з раціонально-логічним складом розуму, інертних, з переважанням довільного запам'ятовування і зорової модальності сприйняття метод суггестопедію неефективний.

2. Вплив особистості педагога на педагогічну ситуацію.

Педагогічна ситуація - складова частина педагогічного процесу, педагогічної реальності, через яку педагог управляє педагогічним процесом і педагогічною системою. Сутність будь-якої педагогічної ситуації полягає в наявності в ній протиріччя, його розвитку та дозволи.

Проблемна ситуація - ситуація, що породжує пізнавальну потребу внаслідок неможливості досягти мети за допомогою вже наявних знань і вироблених способів дії.

Рішення педагогічних ситуацій потребує від педагога прояви педагогічної компетентності: знання, умення, особистісні якості. Мета будь-якого психологічного впливу - подолання суб'єктивних захистів і бар'єрів

індивіда, переструктурування його психологічних характеристик або моделей поведінки в потрібному напрямку. Існує 3 стратегії впливу:

1. Стратегія імперативного впливу; її основні функції: контроль поведінки і установок людини, їх підкріплення і напрямки у потрібне русло, примус по відношенню до об'єкта впливу; стратегія найменше придатна в педагогічній практиці, тому не враховує актуальні стану і ставлення іншої людини, умов спілкування, призводить найчастіше до протилежного і навіть негативного результату.

2. Маніпулятивна стратегія - ґрунтується на проникненні в механізми психічного відображення і використовує знання з метою впливу. Її застосовують для формування громадської думки, в рекламі, іноді в педагогічній практиці.

3. Розвиваюча стратегія. Умова її реалізації - діалог, емоційна і особистісна відкритість партнерів по спілкуванню, облік актуальних станів один одного, довірливість і щирість вираження почуттів.

3. Форми роботи психолога з педагогами.

Психологічний супровід включає наступні напрямки діяльності: діагностику, розвиток і корекцію, навчання, тренінги, профілактику, просвіта та консультування.

Першим етапом в роботі психолога в рамках психологічного супроводу є психологічна діагностика, метою якої є визначення характеру цілісної соціальної ситуації розвитку дитини, а також особливостей Я-концепції і показників суб'єктивного благополуччя дитини, її особистісних і емоційних особливостей.

Діагностика потрібна також і для відстеження ефективності тих втручань, які можуть проводитися в рамках психологічного супроводу. При виборі методів психологічної діагностики, на наш погляд, можна виходити з таких факторів:

- відповідність запитом і виявленої психологічної проблеми, методи повинні бути спрямовані на перевірку висунутих діагностичних гіпотез;
- відповідність індивідуальним і віковим особливостям обстежуваного;
- достатність для досягнення цілей у поєднанні з економічністю;
- рівень компетентності самого психолога.

Розглянемо, які форми і методи роботи можна використовувати при роботі з соціальним оточенням. Ми вважаємо, що при роботі психолога з педагогами можуть бути використані такі методи роботи, як семінари з використанням активних методів навчання, психологічні тренінги, в разі необхідності - психологічне консультування. До активних групових методів у вітчизняній психології прийнято відносити: а) дискусійні методи, б) ігрові методи (дидактичні і творчі ігри, в тому числі ділові, рольові); в) сензитивний тренінг (тренування міжособистісної чутливості і сприйняття себе як психофізичної єдності).

Можлива робота з педагогами за допомогою соціально-психологічного тренінгу. Це найбільш поширений метод психосоціальних технологій, що дозволяє рефлексію власної поведінки співвідносити з поведінкою інших учасників групи. Тренінги дозволяють активізувати, скорегувати навички спілкування, розширити поведінковий репертуар, дають орієнтири можливого пошуку ефективної взаємодії партнерів.

В даний час в педагогічну практику успішно впроваджуються досягнення конструктивних теорій особистості: психоаналізу (Фрейд, Юнг), теорій гуманістичного спрямування (Роджерс, Маслоу).

Широке поширення отримали різні методи соціально-психологічного тренінгу, методи психокорекційної роботи. Їх призначення - допомогти дитині адаптуватися до соціальних умов, навчити його справлятися з різними життєвими проблемами.

Впровадження нових методів в систему освіти - завдання психологів. Однак серйозна корекційна робота з дитиною передбачає обов'язкову участь у ній педагогів і батьків. Співпраця шкільних психологів і педагогів сприяє взаємному збагаченню їх професійного

досвіду. Допомогає знаходити такі засоби і методи роботи з дитиною, які забезпечують формування гармонійної, повноцінної особистості дитини.

Лекція №17

Тема: Педагогічні конфлікти: види, причини виникнення (2 години).

Питання

1. Педагогічний конфлікт: структура, сфера, динаміка.
2. Джерела і причини виникнення педагогічних конфліктів.
3. Поведінки вчителя в конфліктній ситуації.
4. Дозвіл і усунення педагогічних конфліктів.

Список літератури

1. Бабанський Ю.К. Педагогіка. М.,1988.
2. Волкова Н.П. Педагопка: посібник ДО.:АКАДЕМІЯ, 2003.
3. Подласый І.П. Педагогіка. Новий курс: Підручник для студ. пед. вузів: 2 кн.-М.:ВЛАДОС,1999.
4. Харламов І.Ф. Педагогіка. М.: Юристь, 1997.

Додаткова література

1. Журавльов І.К. Педагогіка в системі наук про людину. М.,1990.
2. Ільїн Е.Н. Мистецтво навчання. М.,1982.
3. Педагогіка: Навч.посіб. Посібник / В.А.Сластеник, І.Ф. Ісаєв,А.И.Мищенко. М.:Школа-Прес, 1997.

1. Педагогічний конфлікт: структура, сфера, динаміка.

Конфлікт не завжди грає негативну роль. Соціально-психологічний конфлікт є явищем міжособистісних і групових взаємин, виявленням взаємопоборювання, активного зіткнення тенденцій, оцінок, принципів, думок, характерів, еталонів поведінки.

Конфлікти бувають:

міжособистісні, міжгрупові, міжнаціональні, міждержавні, міжстатевих, внутриличностныс. Вони бувають відкриті і приховані, прості і складні, продуктивні та непродуктивні, стихійні, заплановані, ініціативні, спровоковані.

Конфлікти в школі поділяються на прості, які дозволяються вчителем без зустрічної протидії учнів (зупинка бійки, сварки між учнями) і складні (конфлікти діяльності, конфлікти поведінки, конфлікти взаємин).

Конфлікти діяльності виникають під час виконання учнем навчальних завдань, коли учень не готовий оперативно виправити власну помилку. Вчитель висловлює невдоволення, учень вступає в суперечку чи демонструє образу.

Конфлікти поведінки виникають під час порушення учнями правил поведінки в школі і після школи. Це може бути брутальне ставлення учнів до вчителя, агресивна поведінка з однокласниками.

Конфлікти взаємин виникають у сфері емоційних особистісних стосунків учнів і вчителів.

Педагогічні конфлікти мають наступні особливості:

- професійна відповідальність вчителя за педагогічно правильне вирішення ситуації;
- учасники конфліктів мають різний соціальний статус (вчитель-учень), чим і визначається їх різне поводження в конфлікті;
- різниця віку і життєвого досвіду учасників розводить їх позиції в конфлікті, породжує різну ступінь відповідальності за помилки при їх дозвілі;
- професійна позиція вчителя в конфлікті зобов'язує його взяти на себе ініціативу в його роздільній здатності і на перше місце зуміти поставити інтереси які формуються особистістю;
- будь-яка помилка вчителя при вирішенні конфлікту породжує нові ситуації і конфлікти, в які включаються інші учні;
- конфлікт в педагогічній діяльності легше попередити, ніж успішно вирішити.

Педагогічний конфлікт має свою структуру, сферу і динаміку. Структура конфліктної ситуації складається із зовнішньої і внутрішньої позиції учасників взаємодії і об'єкта конфлікту.

Часто конфлікти виникають тому, що одна сторона зосереджується на цілі конфлікту, інша - на жертв конфлікту.

Сфера конфлікту може бути ділової або особистісної. Важливо щоб конфлікт відбувався у діловій сфері і не переходив у особистісний. Іноді говорять: "Ти грубий і невихований. По предметі у тебе погані оцінки. Ти ледачий". Необхідно говорити: "Давай поміркуємо удвох, чому в тебе проблеми?. Тобі потрібна допомога?"

Динаміка конфлікту складається з трьох основних стадій: наростання, реалізація та погашення.

2. Поведінка вчителя в конфліктній ситуації.

Психолого-педагогічна наука виділяє п'ять стилів поведінки у конфліктній ситуації.

1. Конкуренція або суперництво. Людина, що використовує стиль конкуренції, досить активна і бажає йти до вирішення конфлікту своїм власним шляхом. Вона не дуже зацікавлена у співпраці з іншими людьми, але зате здатна на вольові рішення.

2. Ухилення (уникнення). Цей підхід до конфліктної ситуації реалізується тоді, коли ви не дотримуєте свої права, не співпрацюєте ні з ким для вироблення рішення проблеми або просто ухиляєтеся від вирішення конфлікту. Ви можете використовувати цей стиль, коли піднімається проблема не така важлива для вас, коли ви не хочете витратити сили на її рішення або коли ви відчуваєте, що ви перебуваєте в неробочому положенні.

3. Пристосування. Стиль пристосування означає те, що ви дієте спільно з іншою людиною, не намагаючись відстоювати власні інтереси. Ви можете використовувати цей підхід, коли результат справи надзвичайно важливий для іншої людини і не дуже важливий для вас.

4. Співробітництва. Дотримуючись цього стилю, ви берете активну участь у вирішенні конфлікту і відстоюєте свої інтереси, але намагаєтесь при цьому співпрацювати з цією людиною. Цей стиль вимагає більш тривалої роботи в порівнянні з більшістю інших підходів до конфлікту, оскільки ви спочатку "викладає на стіл" потреби, турботи й інтереси обох сторін, а потім обговорюєте їх.

5. Компроміс. Використовуючи стиль компромісу, ви трохи здаєте в своїх інтересах, щоб задовольнити їх в залишках, інша сторона робить те ж саме. Іншими словами, сходиться ви на частковому задоволенні свого бажання іншої людини. Ви робите це, обмінюючись поступками і торгуючись для розробки компромісного рішення.

3. Рішення та усунення педагогічних конфліктів.

В конфліктній ситуації вчитель повинен спрямувати свою діяльність на краще розуміння свого співрозмовника, регулювання особистісного психологічного стану для погашення конфлікту. Краще конфлікт попередити, ніж його дозволити. Проблема оновлення взаєморозуміння дуже не проста, її вирішити вчитель може тоді, коли володіє і використовує кілька методів.

Метод інтроспекція. Полягає в здатності поставити себе на місце іншої людини, представити її думки, почуття, зробити висновки про мотиви і внутрішні джерела її поведінки. Цей метод дуже ефективний, але межує з загрозою прийняття власних думок і почуттів за думки і почуття інших людей, неправильно відображає образ опонента.

Метод емпатії. Заснований на техніці проникнення в переживання іншої людини.

Метод логічного аналізу. Орієнтований на людей з раціональним мисленням. Для того, щоб зрозуміти співрозмовника, така людина відображає систему інтелектуальних уявлень про нього ситуацію, в якій він перебуває.

Вчитель як посередник у конфліктній ситуації.

Вчитель може опинитися в ситуації, коли необхідно вирішити конфлікт між учнями, батьками і учнем, вчителем та дирекцією школи. У такому випадку він може допомогти знайти вихід з допомогою спеціальних дій посередника. Ця роль відрізняється від ролі судді або арбітра. Посередник в конфліктній ситуації розвиває і зміцнює конструктивні

елементи спілкування та взаємодії, усуває конфлікт, намагаючись в інтересах обох сторін змінити орієнтацію "я виграв - ти програв" на установку співпраці: "я виграв - ти виграв".

Посередник не повинен приймати точку зору ні однієї з конфлікуючих сторін, він повинен бути нейтральним щодо об'єкта конфлікту. Дуже важливо зберігати спокій, збалансований настрій, не потрапити під вплив негативних емоцій учасників.

Методика посередництва в конфліктній ситуації передбачає наступні етапи:

- вироблення домовленості про час і місце переговорів;
- планування і організація розмови:
визначення об'єкта інформування щодо проблеми конфлікту;
- примирення.

Посередництво в педагогічній практиці потребує психологічної підготовки вчителя.

Якими якостями повинен володіти посередник:

- бути впевненим у собі;
- необхідно стимулювати діалог між конфлікуючими сторонами;
- не повинен приймати рішення, його завдання підтримувати діалог.

Лекція № 18

Психологічна служба освіти

Питання

1. Завдання психологічної служби в навчальному процесі.
2. Основні види моделей психологічної служби.
3. Фактори розвитку психологічної служби.
4. Взаємодія органів психологічної служби та практичних психологів.

Список літератури

1. Ключева Н.В. Педагогическая психология. М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003.
2. Немов Р.С. Психология, т.2. М.:Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003.

1. Завдання психологічної служби в навчальному процесі.

В словнику Ярошевського та Петровського «психологічна служба» визначається через: змістовний компонент - практичне використання психології для вирішення практичних проблем і формальний компонент-професійна консультацію, довіра, обстеження, діагностика, тощо.

Психологічна служба це система спеціально організованої консультаційної та сполучної психіатрії народної освіти, мета якої полягає в тому, щоб надати допомогу в вирішенні задач розвитку особистості студентів. Але мета психологічної служби не обмежується тільки використання психології у вирішенні практичних проблем, або для надання допомоги в розвитку особистості при критичну важливість цих питань.

У сучасних умовах розвитку нашого суспільства під психологічної служби повинні розуміти, спеціально організованому система психологічної підтримки народної освіти, яка є ідеологом, організатором розвитку особистості. Психологічна служба, школи чи іншого навчального закладу призначена для оптимізації навчально -виховного процесу, трудові відносини в команді управління ними.

Таким чином, можна виділити *основні завдання* психологічної служби в системі освіти:

оптимізація процесу освіти (надання допомоги вчителям, у виборі контенту та методика навчання студентів, вибору індивідуального підходу до них на базі психологічних знань);

формування розвитку різних способів життя студентів;

особистий, інтелектуальний та професійний розвиток студентів на кожному етапі віку;

Психолого-педагогічне обстеження дітей та вчителів;

профілактика і корекції відхилень у розвитку і поведінки дітей;

соціально психологічна та педагогічна реабілітація дітей;

надання допомоги в надзвичайних ситуаціях;

надання консультаційних послуг для навчальних закладів, вчителів та батьків.

Задачі психологічної служби школи охоплюють всі аспекти навчання, виховання, діяльності школи.

Безумовно, психологічна служба в умовах одного психолога немає змоги впоратися з завданнями, які стоять перед психологічною службою. В сучасній школі психологічна служба є структура, що складається з ряду професійних психологів, органічно пов'язаних з іншими структурами школи (педагогічна Рада, методичне керівництво апарату, батьківського комітету, Опікунської ради, і т. д.). Цей зв'язок виражається в термінах психологічної роботи, але може надавати психологічну допомогу педагогам, батькам. Таким чином, психологічна служба школи не є швидкою допомогою, а виконує роботу, що забезпечує поліпшення психологізації навчального процесу, тісно співпрацюючи з усіма сторонами.

2. Основні види моделей психологічних послуг.

Є кілька типів моделей психологічних послуг.

1. консультаційний психологічний пункт. Працює один психолог, який вирішує такі завдання: консультації вчителів (50% робочого часу), консультації батьків (15% робочого часу), виборні дослідження індивідуальних сторін навчального процесу (30% робочого часу), різне (5% робочого часу).

2. служба психологічного супроводження студентів. В ній працює декілька психологів, виконуючи такі дії: психологічну підтримку студентів до приймаючої програм (допуск в класи 1, 5 і 10-го класів, профорієнтація, комплектування), у тому числі діагностики та корекції (40% робочого часу); психологічне дослідження навчального

процесу та науково-педагогічних методів корекції (35% робочого часу); консультативна робота (25% робочого часу).

3. науково-психологічні центри або лабораторії. У цій структурі є фахівці різних сфер: психологи дослідники, психологи методисти, психологи коректори, психотерапевти та ін. До їх завдань відноситься: концепції розвитку педагогічної системи навчальних закладів; психологічна робота зі студентами на комплексна програма безперервного супроводу; консультативна робота з педагогами та батьками; науково-психологічна робота для вирішення актуальних проблем експериментальної роботи в школах (розробка діагностичних і виправних складностей особистості студентів і викладачів, психологічна підтримка для педагогічного моніторингу, та практичної роботи студентів і викладачів).

3. Фактори розвитку психологічної служби.

Психологічна служба є *організаційна структура*, і всі підрозділи повинні бути чіткими та самостійними. Це можливо у випадку чіткого уявлення про її цілі та задачі. Психологічна служба *забезпечує* на психологічному рівні освіту. Психолог не можуть і не повинен замінювати вчителя, але він може давати об'єктивну інформацією про вплив конкретних навчальних програм на розвиток дітей в цьому навчальному закладі. Психолог і педагог, *працюючи разом* здатні знайти оптимальні рішення для освітніх цілей співробітників закладу, розвивати техніки виконання профілактичних програм і роботу з батьками.

Для проектування, проведення психологічного моніторингу, експертизи підручників, навчальних програм, інших видів робіт у рамках основних напрямків діяльності необхідні психологи *різної спеціалізації*. Це один з найбільш важливих факторів у розвитку послуги. Психологи, що працюють в системі освіти повинні бути *професійно підготовлені і методично обладнані* для виконання своїх службових обов'язків.

Освіта як цілеспрямований процес виховання і навчання проводиться в інтересах особистості, суспільства та держави, а останні досягнення психологічні науки покладаються на психологічну службу. Будь-яка людина в нашій країні, незалежно від рівня і характеристики розвитку та навчання, має право на отримання освіти, основні принципи гуманістичного характеру, пріоритетності загальнолюдських цінностей, людського життя і здоров'я, вільний розвиток особистості. Без професійної психологічної служби принципи державної політики, а також багато федеральних і регіональних та муніципальних освіти неможливо.

4. Взаємодія психологічної служби та практичних психологів.

Взаємодія органів управління психологічної служби та практичних психологів здійснюється наступним чином. Через свою роботу в галузі навчальних закладів психологи підсумовують свої висновки в систематичній формі та представляють їх в вищі інстанції; ці органи, у свою чергу, забезпечать необхідну організаційну та науково методичну допомогу психологам, які працюють в області в дитячих закладах освіти.

Психолог в основному працює за програмою у якій визначаються види робіт, їх зміст та обсяг, а також необхідна кількість часу, режим роботи практичного психолога, норм і правил бізнес-взаємодії з іншими учасниками в навчальному процесі. Існує взаємна відповідальність, взаємні зобов'язання, практичного психолога і психологічної служби.

Перспективи розвитку психологічної служби, пов'язанні з глибоким проникненням органічних і психологічних знань у процесі навчання та виховання, з інтерпретацією психологічної служби в систему і включення її в частину системи освіти, яка буде супроводжуватися роз'ясненням і зміцненням ділових стосунків між практичними психологами і іншими учасниками навчально-виховного процесу, співробітництва та спеціалізації в роботі практичних психологів.

